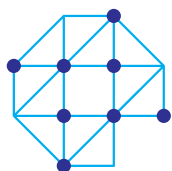

Sociale binding in online en blended leergemeenschappen

Versnellingsplan
Onderwijsinnovatie
met ICT

 flexibilisering

Sociale binding in online en blended leergemeenschappen

**Versnellingsplan
Onderwijsinnovatie
met ICT**

Auteurs

Anne Venema MSc, *Onderzoeker lectoraat Duurzame Talentontwikkeling en onderwijsadviseur LLO* (De Haagse Hogeschool)
Drs. Jacqueline van Oijen, *Docent-onderzoeker opleiding Management in Zorg en lectoraat Diversiteit* (Hogeschool Leiden)
Rosalien van der Meer MSc, *Docent-onderzoeker lectoraat Innovatief en Effectief Onderwijs* (Hogeschool Saxion)
Renée Oosterwijk MSc, *Onderzoeker lectoraat Wederkerigheid in leernetwerken* (Hanzehogeschool Groningen)

Lectoren

Dr. Ellen Sjoer, *Lector Duurzame Talentontwikkeling* (De Haagse Hogeschool)
Dineke van Essen MSc MA, *Teamcoördinator a.i. opleiding Management in Zorg* (Hogeschool Leiden)
Dr. Kariene Woudt-Mittendorff, *Associate Lector Studieloopbaanbegeleiding* (Hogeschool Saxion)
Dr. Jelly Zuidersma, *Lector Wederkerigheid in leernetwerken* (Hanzehogeschool Groningen)

September 2021

Op deze uitgave is de Creative Commons Naamsvermelding 4.0-licentie van toepassing. Maak bij gebruik van dit werk vermelding van de volgende referentie: Van der Meer, R., Van Oijen, J., Venema, A. & Oosterwijk, R. (2021). Sociale binding in online en blended leergemeenschappen. Utrecht: Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT.

Voorwoord

Met veel belangstelling en nieuwsgierigheid heb ik het onderzoeksproject Leren In Flexibel en Gepersonaliseerd Onderwijs (LIFEGO), dat ten grondslag ligt aan deze handreiking, begeleid. Als lector Wederkerigheid in Leernetwerken ben ik erg geïnteresseerd in hoe sociale binding, gevoel van verbondenheid, kan worden gecreëerd en hoe daarbij tegelijkertijd tegemoetgekomen kan worden aan de individuele leervragen van studenten in wisselende contexten. Van alle leden van een leergemeenschap vraagt dit bewustwording van hoe sociale binding gecreëerd kan worden, dit gaat niet vanzelf. De docent heeft een belangrijke rol bij het ontwerpen en begeleiden van leergemeenschappen.

Als verantwoordelijk lector was het heel plezierig samen te mogen werken met een onderzoeksteam dat de grenzen opzocht om de dagelijkse praktijk van de docenten en de studenten van de deelnemende leergemeenschappen te onderzoeken. Het onderzoeksteam van onderzoekers en lectoren van de vier Hogescholen, De Haagse Hogeschool, Hogeschool Leiden, Hogeschool Saxion en de Hanzehogeschool Groningen, heb ik ervaren als een goed werkende leergemeenschap, constructief kritisch, elkaar aanvullend en coachend met focus op het hogere doel: verbetering van onderwijs door ontwerpprincipes te ontwikkelen voor sociale binding in flexibel en gepersonaliseerd onderwijs. Zeer inspirerend dat hierbij ook vooral goede praktische (ICT-)tools zijn aangedragen.

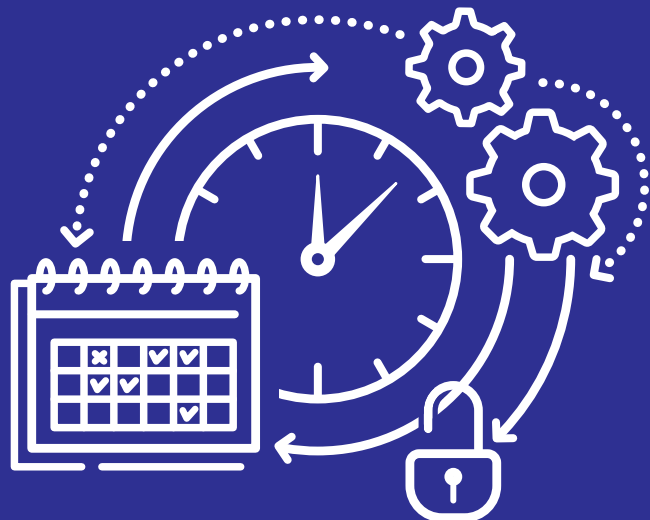
Deze handreiking Sociale binding in online en blended leergemeenschappen was niet tot stand gekomen zonder de professionele en goede samenwerking van de onderzoekers en lectoren, Anne Venema MSc en Dr. Ellen Sjoer (De Haagse Hogeschool), Drs. Jacqueline van Oijen en Dineke van Essen MSc MA (Hogeschool Leiden), Rosalien van der Meer MSc en Dr. Kariene Woudt-Mittendorff (Hogeschool Saxion) en Renée Oosterwijk MSc (Hanzehogeschool Groningen). Voor deze fantastische samenwerking wil ik hen allen heel hartelijk danken. Veel dank ook aan de stuurgroep van het Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT voor hun goede feedback en meedenken over verbinding van dit project met andere projecten binnen het Versnellingsplan en daarbuiten. Last but not least, dank aan docenten en studenten voor de tijd die zij aan het onderzoek hebben besteed. Groningen, 14 september 2021

Jelly Zuidersma

Lector Wederkerigheid in Leernetwerken, Hanzehogeschool Groningen

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Managementsamenvatting	7
Inleiding	9
Deel 1: Handreiking voor docenten	13
1.1. Zeven ontwerpprincipes	14
1.2. Schematische weergave	14
1.3. Toelichting, tips en voorbeelden per ontwerpprincipe	15
A. Elkaar leren kennen	18
B. Vertrouwen en samenwerken	20
C. Gedeelde en gezamenlijke doelen	23
D. Bereidheid om mee te doen	26
E. Programma en instructiestrategieën	28
F. Delen van informatie en kennis	31
G. Hulpbronnen en randvoorwaarden	33
Deel 2: Methodische verantwoording en onderbouwing	37
2.1. Methode	37
Onderzoeksvraag	37
Definiëring kernbegrippen	37
Literatuurstudie	38
Good practices	39
Experimenten	39
Onderzoeksinstrumenten	42
2.2. Resultaten	44
Kwantitatieve resultaten vragenlijst	45
Kwalitatieve resultaten vragenlijst	45
2.3. Conclusie	49
2.4. Discussie en aanbevelingen	51
Nawoord van de onderzoekers	55
Bijlage 1: Actieplannen	57
Bijlage 2: Vragenlijst studenten leergemeenschappen	76
Bijlage 3: Leidraad groepsinterview studenten	83
Eindnoten	85

Managementsamenvatting

De toename van flexibel en gepersonaliseerd onderwijs zorgt voor uitdagingen op het gebied van sociale binding van studenten met elkaar, met de opleiding en met docenten.

Een onderzoeksteam van onderzoekers en lectoren van vier hogescholen in Nederland is daarom nagegaan hoe gevoel van verbondenheid in leergemeenschappen bevorderd kan worden. Aan de hand van literatuur- en ontwerpgericht onderzoek is in acht leergemeenschappen geëxperimenteerd met het bevorderen van sociale binding. Deze leergemeenschappen bevonden zich in de domeinen Verpleegkunde, Lerarenopleiding Gezondheidszorg en Welzijn, Management in de Zorg, Pabo en Voeding en Diëtetiek, zowel dual, deeltijd als voltijd.

Het onderzoek heeft de handreiking Sociale binding in online en blended leergemeenschappen opgeleverd, welke voor u ligt. De handreiking bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden de zeven ontwerpprincipes (gericht op inhouds-, houdings- en randvoorwaardelijke aspecten) waar de docent als facilitator mee aan de slag kan, toegelicht. De docent kan deze ontwerpprincipes toepassen om sociale binding in online en blended leergemeenschappen te bevorderen onder andere als er sprake is van flexibele studieroutes. Deze ontwerpprincipes zijn voorzien van praktische (ICT-)tools en werkvormen. De ontwerpprincipes zijn breed inzetbaar. Het gaat om de volgende ontwerpprincipes:

- A. Elkaar leren kennen
- B. Vertrouwen en samenwerken
- C. Gedeelde en gezamenlijke doelen
- D. Bereidheid om mee te doen
- E. Programma en instructiestrategieën
- F. Delen van informatie en kennis
- G. Hulpbronnen en randvoorwaarden

Deel 2 bestaat uit een methodische verantwoording en onderbouwing van het uitgevoerde onderzoek waarop de handreiking is gebaseerd, een beschrijving van de resultaten en afsluiting met een conclusie, discussie en aanbevelingen voor verder onderzoek.

Uit de experimenten bleek dat leergemeenschappen die nieuw opgestart werden of na een periode wisselden van samenstelling vooral kozen voor de ontwerpprincipes A. Elkaar leren kennen en B. Vertrouwen en samenwerken. Leergemeenschappen die langer actief waren kozen vooral voor C. Gedeelde en gezamenlijke doelen. Verder (longitudinaal) onderzoek is nodig om na te gaan in hoeverre de ontwerpprincipes en de rol van de facilitators toepasbaar zijn in andere domeinen (zoals techniek, economie).

Inleiding

Het versterken van flexibilisering staat hoog op de agenda in het hoger onderwijs. Steeds meer onderwijsinstellingen experimenteren met het realiseren van gepersonaliseerde, flexibele studieroutes waarbij iedere student een eigen studieroute kan samenstellen die past bij zijn/haar leervoorkeuren, tempo, leervragen, kennis en ervaring.

Flexibel onderwijs: gepersonaliseerde studieroutes

Door te werken met gepersonaliseerde studieroutes kan het zijn dat de medestudenten waarmee een student de studie doorloopt, op hetzelfde moment allemaal aan andere leeruitkomsten werken. Dit is bijvoorbeeld van toepassing bij de door Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT beschreven studentroutes Modulaire Studeren en Eigen Tempo. Een andere consequentie van gepersonaliseerde studieroutes kan zijn dat de groep medestudenten waarmee onderwijs wordt gevolgd, per periode of module verschilt. Dit is het geval bij studentroute Eigen Tempo. Voor meer informatie over de in totaal vier studentroutes verwijzen we naar de zone [Flexibilisering van het onderwijs](#).

Doordat er in het flexibele onderwijs geen traditionele vaste klas of groep meer is, ontstaan er echter uitdagingen op het gebied van sociale binding van studenten met elkaar, de opleiding en de docenten. Hoe zorg je bijvoorbeeld dat mensen elkaar leren kennen, zodat je elkaar vertrouwt en er een veilige leeromgeving ontstaat? Daarnaast zorgde COVID-19 voor extra uitdagingen doordat het fysieke onderwijs plotseling volledig wegviel en het onderwijs uitsluitend online plaatsvond. Hoe zorg je bij online onderwijs dat mensen elkaar nog weten te vinden en kunnen bereiken?

Invloed van sociale binding op studiesucces

Uit onderzoek weten we in ieder geval dat sociale binding en samen leren^{1 2 3 4 5 6 7 8 9}. Daarom moet juist bij deze gepersonaliseerde, flexibele studieroutes expliciet aandacht worden besteed aan het creëren van een gevoel van verbondenheid tussen studenten en tussen studenten en de opleiding, bijvoorbeeld door middel van het vormen van leergemeenschappen.

Passende leergemeenschap ontwerpen

Een leergemeenschap is dus een middel voor het stimuleren en versterken van sociale binding. Maar hoe ontwerp je de meest optimale leergemeenschap? Met welke elementen moet je rekening houden? Wat kun je als docent doen en aan welke knoppen kun je draaien? Om dit te concretiseren hebben we op basis van literatuurverkenning en empirische data-verzameling ontwerpprincipes opgesteld. Hier zijn zeven specifieke elementen uitgekomen die je in kunt zetten om de online en blended leergemeenschap vorm te geven op een manier die sociale binding creëert en stimuleert.

Focus op online en blended leergemeenschappen in de context van COVID-19

Alle onderwijsinstellingen hebben de afgelopen periode te maken gehad met de gevolgen van de COVID-19 pandemie. Zo zijn zij onder andere noodgedwongen overgestapt naar (grotendeels) online onderwijs. De letterlijke afstand die hierdoor ontstond, creëerde een grote uitdaging op het gebied van sociale binding onder studenten en met de opleiding. Binnen deze context heeft dit onderzoek plaatsgevonden. Er is daarom gekozen voor een focus op online en blended (deels online en deels fysieke) leergemeenschappen.

In de toekomst zal het onderwijs (ook) weer op locatie plaatsvinden. Wij verwachten echter dat online onderwijs een structureel onderdeel zal blijven uitmaken van het hoger onderwijs. We hebben immers ook de voordelen van online onderwijs kunnen ervaren, zoals het realiseren van meer flexibilisering in de studieroutes. Deze ontwikkelingen onderstrepen de relevantie van deze publicatie voor het bevorderen van sociale binding in online en blended leergemeenschappen, specifiek binnen de context van flexibel onderwijs.

Tenslotte is het inzetten van (ICT-)tools door de ervaring met online onderwijs steeds meer gemeengoed geworden. (ICT-)tools worden daardoor niet altijd meer ervaren als vernieuwend of überhaupt herkend als een 'tool'. Wat ons betreft is dit positief, omdat dit betekent dat deze tools een vast onderdeel zijn geworden van het onderwijs. Daarmee zijn ICT-tools een middel geworden om een doel te bereiken en niet meer een doel op zich.

Onderzoeksvraag

In opdracht van de zone Flexibilisering van het Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT is een groep lectoren en onderzoekers van De Haagse Hogeschool, Hanzehogeschool Groningen, Hogeschool Leiden en Hogeschool Saxion aan de slag gegaan met de volgende vraag:

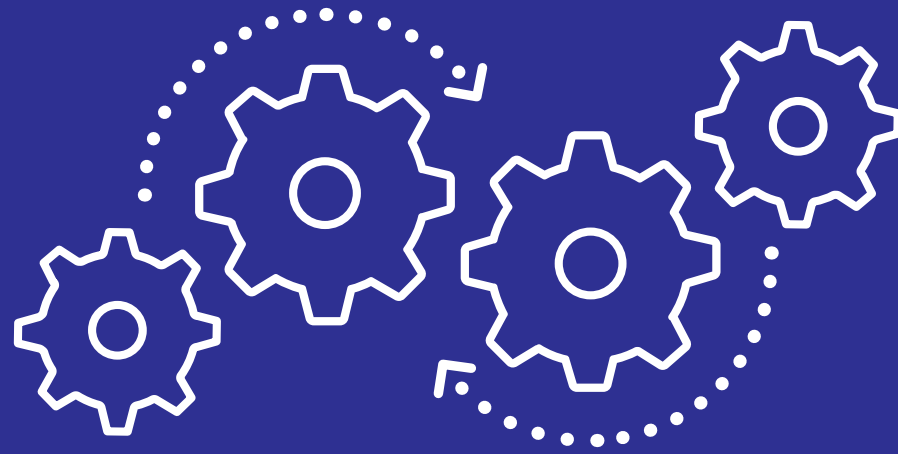

Met welke ontwerpprincipes kunnen docenten sociale binding optimaliseren in online en blended leergemeenschappen van studenten en docenten (en werkveldprofessionals) in opleidingen waarin studenten verschillen in ofwel leeruitkomst ofwel het tempo waarin ze het onderwijsprogramma doorlopen en welke werkwijzen en (ICT-)tools kunnen hierbij helpen?

Met de ontwerpprincipes die na het literatuuronderzoek zijn opgesteld is in de praktijk geëxperimenteerd om ze te toetsen op effectiviteit en bruikbaarheid. De resultaten van dit onderzoek zijn vervolgens op onderstaande manier verwerkt in deze publicatie.

Deze publicatie is gesplitst in twee delen:

- Deel 1: Een concrete handreiking met ontwerpprincipes, voorzien van voorbeelden, werkvormen en (ICT-)tools, waarmee docenten(teams) aan de slag kunnen om sociale binding binnen hun online en blended leergemeenschappen vorm te geven, in de context van flexibel onderwijs.
- Deel 2: Een methodische verantwoording en onderbouwing van het uitgevoerde onderzoek waarop de handreiking is gebaseerd, een beschrijving van de resultaten en afsluiting met een conclusie, discussie en aanbevelingen voor verder onderzoek.

Deel 1: Handreiking voor docenten

Voor je ligt een handreiking om jou als docent te ondersteunen. We hopen namelijk dat deze handreiking je informeert en inspireert om een volgende stap te zetten met betrekking tot het versterken van sociale binding binnen jouw leergemeenschap. Ter inspiratie geven we hiervoor per ontwerpprincipe concrete voorbeelden, praktische tips, mogelijke werkvormen en (ICT-)tools.

Leeswijzer

De handreiking is gebaseerd op een literatuurstudie en een ontwerpgericht onderzoek, in de context van flexibel onderwijs. Als je meer over de onderzoeksmethode en resultaten wilt lezen verwijzen we je graag naar Deel 2 van deze publicatie.

- Leergemeenschappen kunnen ook in andere contexten dan het onderwijs bestaan. Daarom spreken we in deze handreiking verder over deelnemers en facilitators van leergemeenschappen in plaats van over studenten, werkveld-professionals en docenten.
- De focus van deze handreiking ligt op de context van flexibel en online en blended onderwijs. De handreiking is ook te gebruiken voor leergemeenschappen in een niet-flexibele en fysieke of hybride context.
- We spreken van gepersonaliseerde, flexibele studieroutes als deelnemers binnen een leergemeenschap aan een andere leeruitkomst werken of als de samenstelling van de deelnemers die een leergemeenschap vormen per periode of module verschilt.

1.1 Zeven ontwerpprincipes

Op basis van literatuurstudie is in kaart gebracht wat er al bekend is over factoren die bij kunnen dragen aan sociale binding in online en blended leergemeenschappen, in de context van flexibel onderwijs en de daarbij horende gepersonaliseerde, flexibele studieroutes. De literatuurstudie heeft geleid tot de formulering van zeven ontwerpprincipes, die je in kunt zetten om sociale binding te stimuleren:

- A. Elkaar leren kennen
- B. Vertrouwen en samenwerken
- C. Gedeelde en gezamenlijke doelen
- D. Bereidheid om mee te doen
- E. Programma en instructiestrategieën
- F. Delen van informatie en kennis
- G. Hulpbronnen en randvoorwaarden

We geven per ontwerpprincipe – waar mogelijk – suggesties voor (ICT-)tools, maar willen geenszins de indruk wekken hierin uitputtend te zijn. We hebben ernaar gestreefd om zo veel mogelijk aan te sluiten bij (ICT-)tools die al bij onderwijsinstellingen bekend zijn en gebruikt worden.

1.2 Schematische weergave

De ontwerpprincipes zijn in twee categorieën te verdelen:

- 1 Ontwerpprincipes gericht op inhoudelijke elementen en houdingsaspecten van de deelnemers die van belang zijn voor sociale binding in een online en blended leergemeenschap (donkerblauwe tandwielen).
- 2 Ontwerpprincipes gericht op de vorm en meer randvoorwaardelijke aspecten die gehanteerd kunnen worden bij het inrichten van een online en blended leergemeenschap (lichtblauwe tandwielen).

De schematische weergave als 'praatplaat'

Gebruik de schematische weergave van de ontwerpprincipes als 'praatplaat' om het gesprek met je collega's aan te gaan.

- Bespreek hoe jullie samen kunnen werken aan het versterken van de sociale binding binnen de leergemeenschap(en) en met welke ontwerpprincipes jullie hiervoor aan de slag willen.
- Wij adviseren om klein te beginnen en met interventies binnen één of twee ontwerpprincipes te starten. Let hierbij wel op dat alle ontwerpprincipes met elkaar samenhangen en niet los van elkaar gezien kunnen worden. Interventies kunnen dan ook meerdere ontwerpprincipes raken. Daarnaast kan het zijn dat er aan meerdere ontwerpprincipes tegelijk gewerkt moet worden om het gewenste resultaat te bereiken.

- Houd bij de keuze met welke ontwerpprincipe(s) je aan de slag gaat rekening met de doelgroep, de context en fase van de leergemeenschap. Begint de leergemeenschap bijvoorbeeld net of is de samenstelling veranderd? Kennen de deelnemers elkaar al of juist niet? Starten de deelnemers voor het eerst met de opleiding of hebben zij al eerder onderdelen gevolgd?
- Durf te experimenteren en bespreek met je collega's en deelnemers hoe zij de ingezette interventie ervaren. Zo kun je op een later moment bijsturen indien nodig.
- De principes kunnen op verschillende momenten in de leergemeenschap getoetst dan wel verder uitgerold worden.

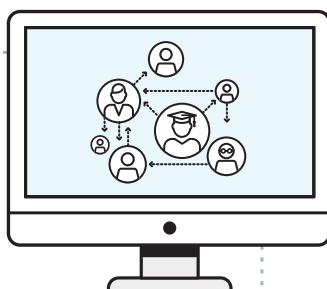
1.3 Toelichting, tips en voorbeelden per ontwerpprincipe

We lichten de ontwerpprincipes toe waar je als docent mee aan de slag kunt om sociale binding in online en blended leergemeenschappen te bevorderen als er sprake is van flexibele studieroutes.

Ontwerpprincipes sociale binding in online en blended leergemeenschappen

Door middel van ontwerpgericht onderzoek zijn ontwerpprincipes gericht op het stimuleren van sociale binding in blended en online leergemeenschappen voor flexibel onderwijs verzameld. De zeven ontwerpprincipes die hieruit zijn voortgekomen zijn op deze praatplaat weergegeven en uitgewerkt.

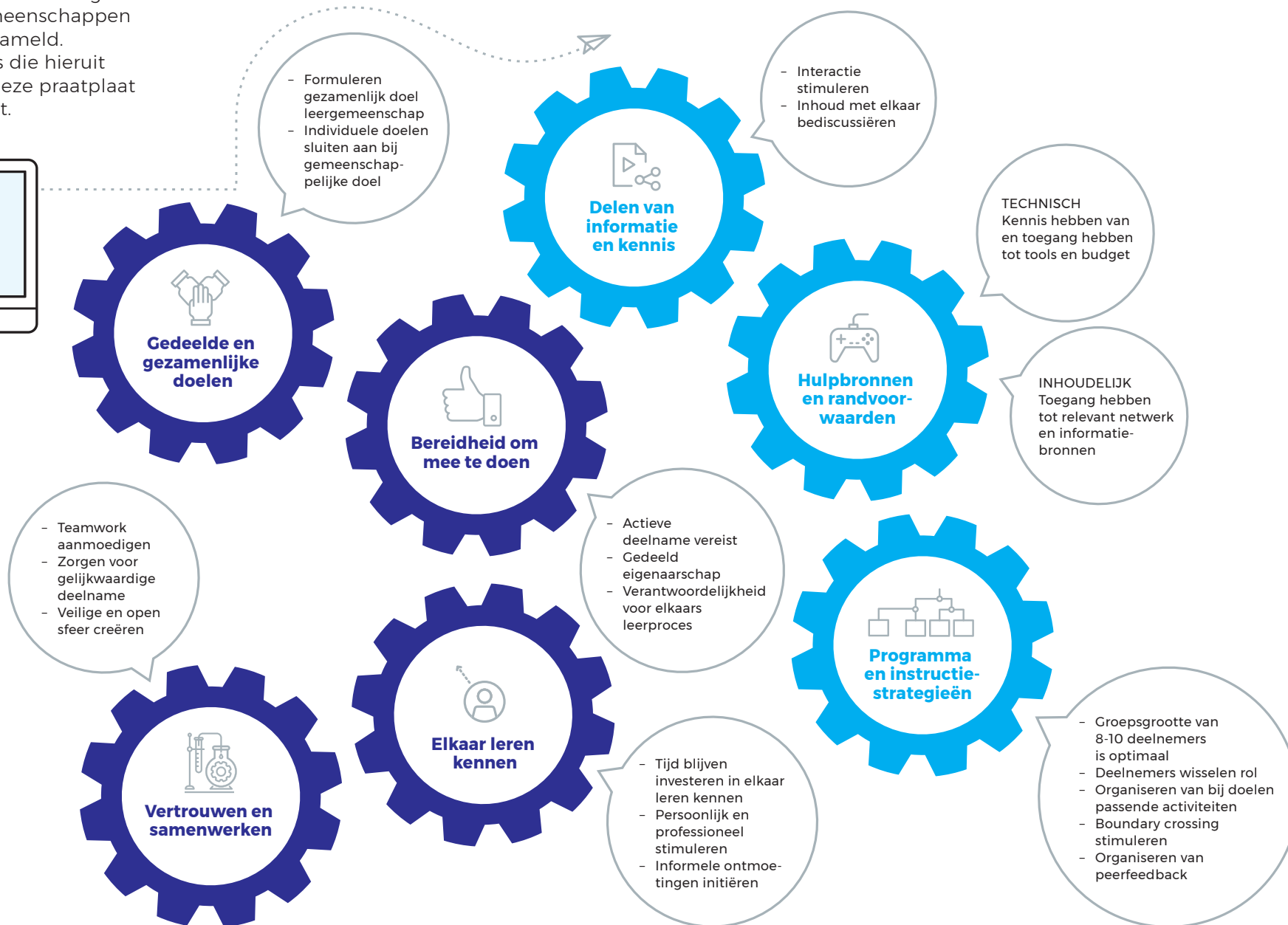

Gebruik de praatplaat om het gesprek met je collega's en studenten te voeren over hoe jullie samen kunnen werken aan het versterken van sociale binding in leergemeenschappen.

- ✓ Begin klein en ga met één of twee ontwerpprincipes aan de slag.
- ✓ Durf te experimenteren.
- ✓ Houd bij de keuze van de ontwerp-principe(s) rekening met de context, doelgroep en fase van de leergemeenschap.
- ✓ Realiseer je dat alle ontwerpprincipes met elkaar samenhangen.

Zie voor een uitgebreide toelichting, tips en werkvormen per ontwerp-principe de handreiking.

- Inhoudelijke elementen en houdingsaspecten
- Vorm en randvoorwaardelijke aspecten

A. Elkaar leren kennen

Bij dit ontwerpprincipe gaat het erom dat deelnemers elkaar echt leren kennen. Op deze manier leggen zij de basis voor vertrouwen in elkaar en het opbouwen van een goede relatie, zowel tussen deelnemers als tussen de facilitator van de leergemeenschap en de deelnemer.

Meer dan kennismaken

Elkaar leren kennen gaat verder dan alleen een eerste kennismaking met elkaar. Zodra deelnemers meer van elkaar weten – en elkaar dus beter kennen – krijgen ze namelijk meer het gevoel deel uit te maken van een teamⁱⁱⁱ, wat bijdraagt aan de sociale binding binnen de leergemeenschap. Daarnaast ontstaat er, door elkaar te leren kennen, ruimte voor vertrouwen (zie ook het ontwerpprincipe ‘[Vertrouwen en samenwerken](#)’).

Bewust tijd uittrekken

Het is dan ook belangrijk om bij aanvang van de leergemeenschap bewust tijd uit te trekken om elkaar beter te leren kennen. Dit is extra van belang bij deelnemers die te maken hebben met wisselende groepssamenstellingen, omdat zij steeds onderdeel uitmaken van een andere leergemeenschap. Door hier extra tijd aan te besteden kan ook in een korte tijd sociale binding ontstaan.

Elementen om rekening mee te houden bij ‘Elkaar leren kennen’ zijn:

- De frequentie en timing van activiteiten en de intensiteit van interacties. In de beginfase van een leergemeenschap is een hogere intensiteit nodig dan aan het einde.
- De tijd die je (blijft) investeren in het elkaar leren kennen. Zorg dat deelnemers zich blijven verdiepen in elkaars achtergrond door onder andere persoonlijke bijzonderheden en (werk)ervaringen uit te wisselen¹⁰.
- De onderlinge band en de band met de facilitator. Nodig deelnemers uit om zichzelf persoonlijk en professioneel te laten zien en geef zelf het goede voorbeeld. Het is namelijk belangrijk dat zowel de facilitator en de deelnemer(s), als de deelnemers onderling, elkaar beter leren kennen^{viii}.
- Informeel contact. Initieer of organiseer persoonlijk en informeel contact en zorg ervoor dat deelnemers elkaar kunnen en weten te bereiken.

Voorbeeld (ICT-)tool: (online) kennismaking

Ten tijde van dit onderzoek vonden de leergemeenschappen en dus ook kennismakingen online plaats. Een opleiding heeft gewerkt met een online en interactief kennismakingsspel waarbij deelnemers met elkaar in kleine groepjes puzzels moesten oplossen.

De introductie startte plenair in Microsoft Teams. Daarna werden groepjes gemaakt die in break-out rooms uit elkaar gingen. De deelnemers konden met behulp van een app de puzzels oplossen.

Deelnemers gaven terug dat dit een fijne manier was om op een laagdrempelige manier mensen te leren kennen, en dat het daardoor makkelijker was om deze mensen op een later moment te benaderen.

Praktische tips en werkvormen:

- Start de leergemeenschap informeel met (online) informele activiteiten, zoals een (online) kennismakingsspel, een escaperoom of een pubquiz. Een handig platform om hierbij in te zetten is bijvoorbeeld [Fizzinity](#). Bekijk ook een [overzicht](#) van andere werkvormen voor online kennismaking en binding van de Radboud Universiteit.
- Zorg dat deelnemers elkaar weten te bereiken. Besteed hierbij ten eerste aandacht aan het praktische aspect: dat deelnemers elkaar fysiek dan wel via de telefoon, mail of online kunnen bereiken. Zorg er daarnaast ook voor dat deelnemers dezelfde taal spreken en elkaar op die manier weten te bereiken. Denk aan het afstemmen en gebruiken van dezelfde termen en woorden¹¹.
- Maak een smoelenboek waar deelnemers een foto plaatsen en een aantal vragen over zichzelf beantwoorden. Denk hierbij aan persoonlijke vragen zoals “Wat is je gezinssamenstelling?” en “Wat is je guilty pleasure?”. Een tool die hiervoor gebruikt kan worden is [Padlet](#), maar een format in Word werkt ook goed.
- Faciliteer het vinden van ‘een maatje’. Wanneer je dit doet met het kernkwadrantenspel, kunnen deelnemers zelf afwegen of ze juist een tegenpool of een gelijkgestemde zoeken. Het kernkwadrantenspel is gebaseerd op de theorie van de Kernkwadranten zoals beschreven in het boek ‘Bezieling en kwaliteit in organisaties’ van Daniel Ofman¹².

- Voor sommige deelnemers is het lastig om buiten de lestijden deel te nemen aan informele activiteiten. Kijk daarom of er binnen het lesprogramma tijd is om een informele activiteit te organiseren. Een andere optie is om een (online) inloop koffiekwartiertje voorafgaand of na afloop van een lesmoment te plannen, waar deelnemers vrijblijvend aan kunnen sluiten wanneer zij daar behoefte aan hebben.
- Begin elke bijeenkomst van de leergemeenschap met een korte check-in en sluit af met een check-out: hoe zit iedereen er vandaag bij? Online kunnen deelnemers bijvoorbeeld aan de hand van een emoticon aangeven hoe zij zich voelen. Als een deelnemer dit wil, kan hij of zij een toelichting geven. Laat je inspireren door: [Hoe kom jij de virtuele les of vergadering binnen? 15 manieren voor een online check-in met leerlingen of collega's](#).
- Maak halverwege de leergemeenschap een quiz met persoonlijke vragen en weetjes om elkaar nog beter te leren kennen. Gebruik bijvoorbeeld [Kahoot](#) en vraag deelnemers vooraf iets persoonlijks in te sturen dat je verwerkt in de quiz.
- Gebruik niet-standaard vragen om elkaar beter te leren kennen. Inspiratiebronnen die je hiervoor kunt gebruiken zijn: [Check-in Generator](#) en [Icebreaker Questions that Won't Make You Want to Poke Your Eyes Out](#).

B. Vertrouwen en samenwerken

Voor een goed functionerende leergemeenschap zijn vertrouwen en de bereidheid om met elkaar te willen samenwerken essentieel^{iv}. Beide onderdelen verdienen daarom jouw expliciete aandacht^{viii}.

Vertrouwen door veilige en open sfeer

Elkaar beter leren kennen is een belangrijk element (zie ook ontwerpprincipes 'Elkaar leren kennen') voor vertrouwen en samenwerken. Daarnaast is het van belang om een veilige en open sfeer te creëren. Dit houdt in dat de deelnemers van de leergemeenschap zich kwetsbaar durven op te stellen ten opzichte van elkaar¹³, wat actief leren bevordert^{iii,iv}.

Een veilige en open sfeer biedt namelijk een goede basis waardoor deelnemers elkaar én elkaars bijdragen respecteren^{ix,14,15}. Vervolgens is het van belang om deze sfeer te onderhouden: dit vraagt continu om expliciete aandacht op groepsniveau voor zowel de onderlinge relaties als de manier waarop met elkaar wordt gecommuniceerd¹⁶.

Samenwerken door wederkerigheid

Een goede samenwerking binnen de leergemeenschap biedt naast vertrouwen in elkaar, ook ruimte om te kunnen en willen leren van en met elkaar, elkaar te helpen en ondersteunen en taken te verdelen op basis van (de te leren) kennis, vaardigheden, talenten én affiniteit^{vii}. Deze wederkerigheid zorgt voor interactie en daarmee de samenwerking tussen deelnemers van de leergemeenschap¹⁷.

Gericht *teamwork* aanmoedigenⁱⁱⁱ en een gelijkwaardige deelname door alle deelnemers van de leergemeenschap¹⁸ zijn bevorderende factoren voor deze samenwerking. Als deze aspecten zijn ingebed in de leergemeenschap vormen zij namelijk een stevige basis om samenwerking verder te stimuleren. Tegelijkertijd is het ook belangrijk dat er expliciet aandacht is voor de individuele belangen in de samenwerking^{xvi}.

Startende en reeds opgestarte leergemeenschappen

Ben je facilitator van een startende leergemeenschap waarvan deelnemers een eigen studieroute hebben (en dus voor een relatief korte periode in wisselende samenstellingen bij elkaar zijn of allemaal aan een andere leeruitkomst werken)? Dan is het belangrijk om regelmatig tijd en aandacht te besteden aan het creëren van vertrouwen en een veilige en open sfeer¹⁹. Voor reeds opgestarte leergemeenschappen is het vooral belangrijk om op creatieve en stimulerende manieren te blijven werken aan het onderlinge vertrouwen, de sfeer en de samenwerking.

Voorbeeld (ICT-)tool: Journaling

De werkvorm journaling kan worden ingezet om ervaringen, gedachten, emoties en ideeën van deelnemers te verzamelen en deze met elkaar te delen. Deelnemers reflecteren bij deze werkvorm zelfstandig (aan de hand van een aantal hulpvragen) op hoe zij het vertrouwen en de samenwerking binnen de leergemeenschap ervaren en delen dit met de andere deelnemers.

In het geval van een online bijeenkomst vraag je deelnemers – na de uitleg van wat ze gaan doen en waarom – om hun camera en geluid uit te zetten voor privacy en focus. Na afloop gaan deelnemers naar aparte break-out rooms. Hier delen zij in ingedeelde duo's wat er bij het reflecteren naar boven is gekomen.

Op deze manier leren deelnemers wat elkaars verwachtingen zijn en wat dit betekent voor hun eigen rol én de rol van de ander binnen de leergemeenschap.

Praktische tips en werkvormen:

- Het delen van persoonlijke ervaringen bevordert empathie en wederzijds begrip. Creëer daarom een veilige (online) omgeving waar deelnemers hun ervaringen kunnen delen, bijvoorbeeld over hun huidige opdracht, module, stage of onderzoek. Richt hiervoor een forum of een message board in, in de digitale leeromgeving. Gebruik daarnaast bijvoorbeeld een intervisiemethode, zoals een van de 27 uitgewerkte intervisiemethoden van [Praktijkboek Intervisie](#).
- Samenwerking tussen deelnemers in een leergemeenschap kan op vele fronten plaatsvinden. Denk bijvoorbeeld aan werken aan gedeelde vraagstukken en elkaar verder helpen door te reageren op hulpvragen. Om dit mogelijk te maken is het van belang dat deelnemers elkaar makkelijk kunnen vinden en eenvoudig met elkaar kunnen communiceren. Een online platform, message board of een eigen Microsoft Teams-kanaal kan dit ondersteunen.
- Verzamel stellingen en mogelijke afspraken die het vertrouwen en de onderlinge samenwerking kunnen versterken. Laat de deelnemers tijdens een bijeenkomst reageren op een stelling of afspraak door een gekleurd voorwerp omhoog te houden: groen is eens, rood is oneens en geel betekent twijfel. Geef het woord aan de 'gele' deelnemers en faciliteer dat hun twijfel kan worden weggenomen. Vraag vervolgens of zij opnieuw een kleur kiezen. Laat vervolgens de 'rode' deelnemers aan het woord om hun keuze toe te lichten. Rond de bijeenkomst af door te benoemen wat er met de opgehaalde input kan worden gedaan.
- Maak samen met de deelnemers heldere werkafspraken. Zorg ervoor dat de gemaakte afspraken centraal terug te vinden zijn en refereer hier tijdens de looptijd van de leergemeenschap aan. Op deze manier kan een gelijkwaardige deelname aan de leergemeenschap door alle deelnemers ontstaan en maak je deelnemers mede-eigenaar van de leergemeenschap. Zie voor meer informatie het ontwerpprincipe '[Bereidheid om mee te doen](#)'.
- Bied ruimte voor het inzetten van professionele kennis, vaardigheden en affiniteiten van individuele deelnemers. Vraag bijvoorbeeld gericht naar uitdagende plannen en ideeën van een individuele deelnemer in relatie tot de leergemeenschap. Laat de deelnemer dit plaatsen op een forum of message board in de digitale leeromgeving, en vraag de andere deelnemers hoe zij hierbij zouden kunnen helpen vanuit hun eigen expertise en talenten.

C. Gedeelde en gezamenlijke doelen

Om richting en relevantie te geven aan een leergemeenschap, is het van belang dat de doelen van een leergemeenschap helder zijn én dat deze doelen ertoe doen voor de deelnemers. Er moet dan ook sprake zijn van een gedeeld en gezamenlijk doel waar aan wordt gewerkt en waar de deelnemers zich voor willen inzetten^{20,iii,iv,xiii,viii}.

Leren als doel

Leren staat altijd centraal in een leergemeenschap. De gedeelde en gezamenlijke doelen moeten dan ook iets bijdragen aan het leerproces van de deelnemer^{i,iv,viii,xix}. Andersom is het ook van belang dat de individuele doelen van de deelnemers goed aansluiten bij de gedeelde en gezamenlijke doelen van de leergemeenschap^{21,xiii}. Dit kan een uitdaging zijn in een leergemeenschap waar deelnemers een eigen studieroute volgen en dus allemaal aan andere leeruitkomsten werken.

Als facilitator speel je daarom een belangrijke rol bij het formuleren van de doelen voor de leergemeenschap. Je kunt hierbij de volgende inzichten meenemen:

- Het is belangrijk dat je de doelen van de leergemeenschap en de individuele doelen van de deelnemers expliciet maakt^x, vooral wanneer de deelnemers allemaal aan andere leeruitkomsten werken.
- De besproken doelen kunnen betrekking hebben op verschillende doeldomeinen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonswording²². Per leergemeenschap kan een andere focus gekozen worden, passend bij de behoeftes van de deelnemers.
- Je kunt de doelen van de leergemeenschap zelf of door de deelnemers zelf laten opstellen, op basis van hun vragen en behoeftes. Houd er rekening mee dat deze behoeftes kunnen veranderen door ontwikkelingen binnen en buiten de leergemeenschap, vooral wanneer leergemeenschappen over een langere periode bestaan. De doelen kunnen dan meebewegen door ze aan te passen^{ix}.
- Wanneer een of meerdere doelen vragen om onderlinge interactie en wederzijdse afhankelijkheid, kan dit een positieve uitwerking hebben op de bereidheid van deelnemers om elkaar te ondersteunen en de mate waarin zij een betekenisvolle samenwerking ervaren^{viii,xvii}. Zie hiervoor ook het ontwerpprincipe '[Bereidheid om mee te doen](#)'.
- Zodra de doelen duidelijk zijn, moet er ook duidelijkheid komen in hoe de leergemeenschap deze wil gaan behalen. De geplande activiteiten moeten hierbij vanzelfsprekend passen bij de doelen, lees hier meer over in het ontwerpprincipe '[Programma en instructiestrategieën](#)'^{xiii,viii}. In een onderwijscontext kan dit gaan om zowel een collectieve activiteit als een individuele activiteit, zoals het afstuderen of andere grote individuele projecten in het onderwijsprogramma^{ix}. Dit laatste is vaak het geval bij leergemeenschappen waar deelnemers aan verschillende leeruitkomsten werken.

Voorbeeld (ICT-)tool: Coachgroepen

Een hogeschool werkt met leergemeenschappen waarin de deelnemers ieder een andere studieroute volgen. Binnen deze coachgroepen wordt niet aan een gezamenlijk product gewerkt en zijn gezamenlijke doelen belangrijk om sociale binding te creëren en behouden.

Voor de facilitators van deze leergemeenschappen heeft de hogeschool daarom een handreiking opgesteld met een overzicht van verbindende thema's die zij kunnen inzetten om tot gezamenlijke doelen te kunnen komen. De overkoepelende thema's gaan bijvoorbeeld over studievaardigheden en professionele loopbaanontwikkeling, of maatschappelijke thema's en innovaties in het vakgebied.

De doelen die de facilitators op basis hiervan kunnen afspreken met hun deelnemers zijn bijvoorbeeld: het verwerven van de benodigde vaardigheden voor studeren aan het hbo, het combineren van studie met werk en privé, de praktijkomgeving benutten als waardevolle leerplek, het invullen van de vrije keuzeruimte, het doorlopen van de afstudeerfase, leren reflecteren en reflectietools inzetten, inzicht in jezelf als mens en professional (talenten, drijfveren, overtuigingen, ambities), leren netwerken, het volgen van en reflecteren op trends en ontwikkelingen in het vakgebied, bijdragen aan het vakgebied en een leven lang ontwikkelen.

Praktische tips en werkvormen:

- Agendeer en bespreek de doelen van de leergemeenschap met de deelnemers, ook al lijken ze vooraf al grotendeels duidelijk of voor de hand liggend. Dat is namelijk niet altijd het geval, vooral wanneer deelnemers van een leergemeenschap allemaal aan een andere leeruitkomst werken.
- Is er geen sprake van een collectief product dat wordt opgeleverd door de leergemeenschap, doordat de deelnemers aan andere leeruitkomsten werken? Denk dan na over algemene doelen en activiteiten die van toegevoegde waarde zijn voor alle deelnemers. Kijk bijvoorbeeld naar mogelijkheden voor onderlinge interactie en wederzijdse afhankelijkheid, door het inzetten en benutten van elkaars expertise.
- Loopt een leergemeenschap langere tijd door? Check dan tussentijds de relevantie van de doelen bij de deelnemers en stel deze gezamenlijk bij wanneer nodig.

- Vraag deelnemers naar de doelen die zij hopen te bereiken met hun deelname aan de leergemeenschap. Probeer een gemeenschappelijke vraag of behoefte te ontdekken of onderzoek wat de gemene deler is van de individuele doelen. Hebben de deelnemers bijvoorbeeld behoefte aan intervisie en peer feedback, het vormen van sparringmaatjes of hebben zij juist hele praktische vraagstukken? Door dit met elkaar uit te wisselen worden verwachtingen uitgesproken en kunnen concrete doelen geformuleerd worden die passen bij de daadwerkelijke behoeftes van de deelnemers.
- Laat deelnemers actief input geven voor het formuleren van gezamenlijke doelstellingen. Hiervoor zijn verschillende online tools beschikbaar waar deelnemers zelf ideeën kunnen posten en bijvoorbeeld kunnen stemmen op stellingen. Denk aan [Miro](#), [Padlet](#) en [Google Jamboard](#). Gebruik ook de mogelijkheden van onderwijsapplicaties zoals een online whiteboard of maak een poll in Microsoft Teams of Blackboard Collaborate.
- Deelnemers die net starten met de opleiding kunnen nog moeite hebben met het formuleren van inhoudelijke doelstellingen die op het vak gericht zijn of hun eigen professionele ontwikkeling. Zij zijn op dat moment vaak nog vooral bezig met praktische zaken en het aftasten wat er van hen wordt verwacht qua niveau en (studie) vaardigheden. Als facilitator kun je dan in eerste instantie zelf een sturende rol pakken. Door suggesties aan te reiken kun je deelnemers stap voor stap door het proces van het formuleren van doelen leiden. Na enige tijd kun je de doelen nogmaals op de agenda zetten, om te vragen of ze nog overeenkomen met hun wensen en verwachtingen en of er inmiddels nieuwe doelen zijn ontstaan.

D. Bereidheid om mee te doen

Om tot een bloeiende leergemeenschap te komen is het van belang dat de deelnemers bereid zijn om mee te doen en dat zij zich betrokken voelen bij en committeren aan de leergemeenschap.

Deze bereidheid om mee te doen kun je herkennen aan het volgende:

- Deelnemers identificeren zich met de groep en voelen zich er thuis^{xiv,ix,xvi};
- Deelnemers nemen zelf initiatief om de gezamenlijke doelen te behalen;
- Deelnemers nemen verantwoordelijkheid voor elkaars leerproces;
- Deelnemers dragen actief bij aan de leergemeenschap of worden hier toe aangemoedigd^{vii} vanuit een mede-eigenaarschapsgevoel^{xiii}.

Faciliteren, activeren en stimuleren

Als facilitator kun je de deelnemers op verschillende manieren sturen in hun bereidheid om mee te doen, door een faciliterende, activerende en stimulerende rol te pakken. Je stimuleert de deelnemers bijvoorbeeld om deel te nemen aan een discussie of helpt hen bij het ontwikkelen of creëren van materialen^x. Belangrijk hierbij is wel dat het initiatief hiervoor op termijn idealiter bij de deelnemers zelf vandaan komt. Zij zorgen namelijk uiteindelijk voor een succesvolle leergemeenschap.

Om zich als deelnemer te kunnen committeren aan de leergemeenschap is het overigens ook van belang dat de doelen van de leergemeenschap helder en relevant zijn. Zie hiervoor ook het ontwerpprincipe '[Gedeelde en gezamenlijke doelen](#)'.

Voorbeeld (ICT-)tool: Deelnemers geven eigen programma vorm

Deelnemers in een minor creëren zelf een eigen netwerk met inhoudelijke hulpbronnen om zich heen. Zij doen dit door zelf gastlessen en workshops te organiseren op thema's die zij persoonlijk relevant vinden of die relevant zijn voor hun onderzoek of opdracht. Doordat deelnemers eigen initiatief moeten tonen om gastlessen en workshops te organiseren dragen zij actief bij aan de leergemeenschap en nemen zij verantwoordelijkheid voor elkaars leerproces.

Praktische tips en werkvormen:

- Laat deelnemers zich expliciet committeren aan de doelstellingen van de leergemeenschap. Zie hiervoor ook het ontwerpprincipe '[Gedeelde en gezamenlijke doelen](#)'. Je kunt dit bijvoorbeeld doen door de doelstellingen uit te schrijven in een gezamenlijke mission statement en deze te laten ondertekenen door de deelnemers. Op deze manier maak je hen bewust van hun individuele rol en creëer je meer eigenaarschap met betrekking tot de leergemeenschap. Enkele voorbeeldvragen die helpen bij het opstellen van een mission statement:
 - Waarom bestaat deze leergemeenschap?
 - Welke betekenis heeft deze leergemeenschap binnen de opleiding en het leerproces van de individuele deelnemers?
 - Wat vind je alléén bij deze leergemeenschap en niet ergens anders?
- Stel gezamenlijk afspraken op voor de onderlinge communicatie en samenwerking binnen de leergemeenschap. Een format voor dergelijke 'huisregels' vind je in de [Template guidelines van de Universiteit Leiden](#). Deze afspraken kun je ook formaliseren door ze als een soort contract te laten ondertekenen door de deelnemers. Op deze manier kunnen zij elkaar zelf aanspreken wanneer afspraken niet worden nagekomen.
- Nodig deelnemers actief uit om deel te nemen aan (online) discussies in de leergemeenschap. Je kunt er als facilitator namelijk voor zorgen dat de discussie op gang komt en op gang blijft, door bijvoorbeeld stellingen of dilemma's te bespreken. Ook kun je zelf reageren of andere deelnemers uitnodigen om te reageren. Dit kan zowel tijdens contactmomenten als online met behulp van tools als een online poll, online whiteboard, [Mentimeter](#) en [Miro](#).
- Zorg ervoor dat deelnemers acties uitvoeren ten dienste van de leergemeenschap, zoals het verzamelen en delen van relevante materialen. Spreek hier als facilitator expliciet je waardering voor uit om anderen te stimuleren dit ook te doen.
- Kijk of je deelnemers onderling afhankelijk van elkaar kunt maken, zodat individuele deelnemers zich geroepen voelen om bij te dragen. Dit kan bijvoorbeeld via het toepassen van peer-feedback. Zie hiervoor het ontwerpprincipe '[Programma en instructiestrategieën](#)'.
- Stel kleine(re) groepjes samen waarin deelnemers gedurende een bepaalde periode met elkaar aan het werk kunnen. Check regelmatig hoe de groepjes functioneren en of er een eventuele herindeling nodig is: niet alle deelnemers zullen namelijk altijd even actief zijn. Pak hier als facilitator dan ook een leidende rol.

- Stimuleer actieve participatie door deelnemers te laten rouleren in rollen. Verdeel per bijeenkomst bijvoorbeeld rollen als voorzitter, tijdbewaker, notulist en 'chef plezier' (verantwoordelijk voor de *energizers*) onder de deelnemers. Kijk hierbij of je de rollen kunt verdelen in aansluiting op de eigen talenten en leerwensen van de deelnemers^{xi}.

E. Programma en instructiestrategieën

Een goed doordacht programma van activiteiten en passende instructiestrategieën kunnen bijdragen aan het slagen van de leergemeenschap. Hier heb je als facilitator dus een belangrijke, sturende en coachende rol.

Maatwerk

Bij het opstellen van het programma en de instructiestrategieën is het daarom van belang om goed te kijken naar de eigenschappen van de doelgroep en hier goed op af te stemmen. Deelnemers die allemaal werken aan andere leeruitkomsten vragen namelijk een andere aanpak dan deelnemers die werken aan eenzelfde leeruitkomst, maar steeds voor een korte tijd en in wisselende samenstellingen samenkomen.

Op zoek naar balans

Het succes van een leergemeenschap hangt uiteindelijk af van de inzet van de deelnemers. Daarom is het belangrijk een balans te zoeken tussen sturen en 'laten gebeuren' en tussen het opleggen van activiteiten en de invulling volledig door de deelnemers zelf te laten bepalen. In de context van leergemeenschappen voor flexibel onderwijs wordt in ieder geval met name gesproken over een faciliterende instructiestrategie. Hierbij ondersteunt de facilitator de leergemeenschap, maar zijn de deelnemers over het algemeen zelf in de *lead*.

Welke balans of strategie er ook gekozen wordt: het is uiteindelijk belangrijk dat de instructiestrategie leidt tot gezamenlijk, collectief leren, waarbij deelnemers worden uitgedaagd en gestimuleerd om te discussiëren en reflecteren^{vii,xviii}.

Als facilitator kun je daarom zorgen voor:

- **Een duidelijke structuur:** plan de bijeenkomsten in met een bepaalde regelmaat en werk per bijeenkomst met een agenda^x. Deze agenda kun je door de deelnemers zelf laten opstellen of je kunt dit samen oppakken. Zorg daarnaast dat voor iedereen duidelijk is wat het doel is van iedere bijeenkomst, en welke voorbereiding en inbreng van hen wordt verwacht.
- **Bij de doelen passende activiteiten:** doe voorstellen voor of organiseer activiteiten die passen bij de doelen van de leergemeenschap^{xiii}. Als de leergemeenschap gekoppeld is aan een specifieke inhoud – omdat deelnemers allemaal werken aan dezelfde leer-

uitkomst – kunnen bijvoorbeeld gastsprekers uitgenodigd worden. Bij deelnemers die allemaal werken aan een andere leeruitkomst, kan een methode om deelnemers feedback te laten geven op elkaars leerproces georganiseerd worden.

- **Een goede (fysieke) start bij (deels) online onderwijs of samenwerken:** zie hiervoor het ontwerpprincipe '*Elkaar leren kennen*'. Zorg in ieder geval dat bij de deelnemers bekend is wat de start inhoudt en welke voorbereiding zij eventueel moeten doen^v.
- **Een passende groepsgrootte:** de groepsgrootte is namelijk van invloed op het laten slagen van een leergemeenschap. Uit de literatuur en diverse praktijkvoorbeelden komt naar voren dat een groepsgrootte van 8 tot 10 deelnemers ideaal is voor een leergemeenschap^{vi}.
- **Een kritische reflectie op situaties uit de praktijk:** dit geldt voor leergemeenschappen waarin de deelnemers werken aan dezelfde leeruitkomst. Als facilitator kun je dan zorgen voor een kritische reflectie op situaties uit de praktijk waarin de deelnemers studeren en/of werkzaam zijn^{xiii}. Het herkennen van elkaars verhalen of er op reflecteren zorgt voor gemeenschappelijkheid, wat vervolgens weer bijdraagt aan het succes van een leergemeenschap.
- **Het organiseren van *boundary crossing*:** *boundaries* (grenzen) worden mede bepaald door socio-culturele verschillen tussen deelnemers, en kunnen aanleiding zijn voor belemmeringen in interactie en acties. Zodra een grens wordt ervaren, ontstaat er echter ook ruimte voor leren, omdat iemand bij het passeren van die grens kennismaakt met nieuwe inzichten. Als facilitator kun je het proces van het opzoeken van socio-culturele grenzen en het uitwisselen van expertise dan ook stimuleren en versterken^{xix}. Bij *boundary crossing* met andere opleidingen ervaren deelnemers dat ook de dynamiek en binding met de deelnemers uit de eigen opleiding verandert en versterkt. Dit komt onder andere doordat ze leren om vaker met elkaar uit te wisselen hoe de samenwerking in de groepjes verloopt.
- **Het actief organiseren van *peer-feedback*:** bij *peer-feedback* krijgt een deelnemer feedback van een 'gelijke'. Uit onderzoek blijkt dat deelnemers minstens net zo veel van deze feedback leren als van feedback van experts, omdat ze de feedback van *peers* kritischer bekijken²³. Het inzetten van *peer-feedback* kan dan ook leiden tot 'dieper leren' en kan daarom een waardevolle activiteit zijn binnen een leergemeenschap.
- **Deelnemers uitdagen in hun leren:** stel zelf zo veel mogelijk open vragen en geef ruimte aan (open) vragen van deelnemers. Geef deelnemers zelf verantwoordelijkheid en straal vertrouwen uitⁱⁱ.

Voorbeeld (ICT-)tool: Boundary crossing

Bij de *honoursminor* 'Buiten kaders denken' werken studenten van verschillende opleidingen aan een individuele opdracht. Samen met 15 tot 17 andere studenten vormen ze vanuit de minor een leergemeenschap.

Onderdeel van elke opdracht is om één boek te kiezen dat de individuele deelnemers gebruiken voor hun eigen onderzoek. In een subgroep van vijf deelnemers wordt vervolgens besproken wat de gemeenschappelijke deler is in de onderzoek- en de gebruikte literatuur, waardoor deelnemers zich moeten verdiepen in elkaars onderwerp. De subgroep presenteert gezamenlijk de gemeenschappelijke deler aan de andere deelnemers van de leergemeenschap.

Praktische tips en werkvormen:

- Maak een actieplan voor de activiteiten van je leergemeenschap, waarbij je stilstaat bij de doelgroep, het doel, het ontwerp, de risico's en de platformkeuze. Zie hiervoor het template [Actieplan van de Universiteit Leiden](#).
- Organiseer *peer-feedback*. Verzorg voordat je start met de feedback eerst een instructie over hoe je goede feedback geeft. Meer informatie over deze instructie vind je op de [website van SURE](#). Een van de tools die je voor de feedback in kunt zetten is [FeedbackFruits](#).
- Stimuleer *boundary crossing* door gastlessen of workshops samen met het werkveld te organiseren. Of laat deelnemers vanuit verschillende perspectieven en/of opleidingen gezamenlijk een opdracht doen, waarbij ze eventueel samen een product moeten opleveren. Zie voor tips de [publicatie 'Hoe leer je studenten interdisciplinair denken'](#).
- Organiseer 360-graden-feedback onder de deelnemers van de leergemeenschap. Bespreek als leergemeenschap eerst welke onderdelen van belang zijn, zoals samenwerken, omgaan met feedback en verantwoordelijk handelen. Op basis hiervan stel je een 360-graden-feedbackformulier samen, zoals dit [voorbeeld van Kessels en Smit](#).

F. Delen van informatie en kennis

Het delen van informatie en kennis gaat in de praktijk over het delen van ervaringen en leermaterialen^{xiii}. Dit stimuleert de interactie binnen de leergemeenschap, zowel taakgericht als sociaal-emotioneel gedreven^{iv}. Het met elkaar bediscussiëren van de informatie en kennis zet namelijk aan tot actief leren en zorgt voor verdieping van kennis en sociale binding.

Specifieke inhoud

Wat er precies wordt gedeeld aan informatie en kennis is mede afhankelijk van de doelstelling van de leergemeenschap én de manier waarop wordt samengewerkt. Stimuleer deelnemers in eerste instantie om informatie en kennis te delen gerelateerd aan een specifiek onderwerp of thema^x. Dit bevordert de interactie en discussie tussen de deelnemers van de leergemeenschap, waardoor er een dieper begrip kan ontstaan over het specifieke onderwerp of themaⁱⁱⁱ.

In de beginfase van een leergemeenschap is er sprake van intensieve interactie. Het delen van informatie en kennis is dan onder andere noodzakelijk om sociale binding te stimuleren^{vii}. Het kan namelijk leiden tot gedeelde emotionele binding – zie hiervoor ook het ontwerpprincipe '[Bereidheid om mee te doen](#)' – en betere onderlinge relaties^{xiv,ix,xv}. Ook zorgt het ervoor dat deelnemers elkaar weten te bereiken omdat ze door het delen van informatie en kennis eenzelfde taal spreken^{xvii}.

Passende vorm

Het delen van informatie en kennis dient op een passende manier plaats te vinden. Het moet tot de verbeelding spreken en op diverse en afwisselende manieren vorm krijgen, zodat het meedoen aan de leergemeenschap aantrekkelijk is voor de deelnemers.

Hiervoor kan bijvoorbeeld gebruik worden gemaakt van de expertise van de deelnemers: door ieders expertise te delen en te bespreken leert de deelnemer van de leergemeenschap zowel van de eigen activiteiten als die van anderenⁱ. Het delen van deze individuele kennis en expertise – dat in principe een privébezit is – stimuleert juist de sociale interactie. Het creëert namelijk een cultuur waarbij deelnemers elkaar ondersteunen bij het oplossen van problemen en het zoeken naar nieuwe uitdagingen én het bevordert wederkerigheid. Daardoor kan het delen van expertise tevens het doel van de leergemeenschap versterken^{xxi}.

Actieve en stimulerende rol

Tot slot kan het delen van kennis en informatie deelnemers helpen om over de eigen grenzen heen te kijken. Dit vraagt veelal een actieve en stimulerende rol van jou als facilitator van de leergemeenschap^{xix}. Gebruik hiervoor de praktische tips en werkvormen die hierna worden toegelicht.

Voorbeeld (ICT-)tool: The World Café

The World Café is een werkvorm die kan worden ingezet om deelnemers in sub-groepen – fysiek of in online break-out rooms – aan de slag te laten gaan met een vraag ‘die ertoe doet’. In The World Café worden verschillende rondes met wisselende samenstelling ingezet om aan de slag te gaan met de vraag ‘die ertoe doet’. De host van de bijeenkomst zorgt ervoor dat de deelnemers van een sessie hun ideeën en suggesties noteren op bijvoorbeeld een [Jamboard](#). In een volgende sessie deelt de host de resultaten met de nieuwe deelnemers en zij vullen de resultaten aan vanuit hun eigen ervaring. Na een aantal rondes delen de subgroepen de bevindingen, in de vorm van nieuwe informatie, kennis en inzichten.

Meer informatie over de werkvorm vind je hier: [Werkvorm The World Café](#).

Praktische tips en werkvormen:

- Nodig deelnemers uit om kort te vertellen over een uitdaging waar hij of zij (eventueel met anderen) aan heeft gewerkt en waar hij of zij trots op is. Vraag de deelnemer die aan het woord is om de context en de succesfactoren toe te lichten. Laat deelnemers elkaar vervolgens in tweetallen interviewen voor verdere verdieping. In viertallen vertelt elke deelnemer vervolgens het verhaal van de interviewpartner. De verzamelde inzichten en patronen worden genoteerd op een online whiteboard, zoals [Jamboard](#) of [Miro](#).
- Organiseer een intervisie waarbij iedere deelnemer formuleert wat hij of zij van anderen nodig heeft om succesvol een specifiek doel te bereiken. Laat de deelnemers vervolgens in viertallen uiteengaan, waarbij een deelnemer zijn vraag stelt (1 min), twee andere deelnemers verhelderende vragen stellen (2 min) en alle deelnemers vervolgens ideeën, suggesties, coaching en advies geven (5 min). Tot slot deelt de deelnemer zijn meest waardevolle inzichten (2 min). Wissel daarna van rollen en start opnieuw, zodat iedere deelnemer aan bod komt om zijn of haar vraag te stellen.
- Gebruik de methode ‘Open Space’ om iedereen in staat te stellen bij te dragen aan bepaalde thema’s of onderwerpen. In een Open Space-sessie kunnen 10 tot wel 1000 deelnemers samenwerken om een oplossing te zoeken voor problemen of om een complex onderwerp te bespreken.

- Open Space heeft 1 hoofdwet: de wet van de Twee Voeten. Dit houdt in: *“Als mensen gedurende de bijeenkomst merken dat zij in een situatie niets leren of bijdragen, dan moeten zij hun twee voeten gebruiken om zich naar een meer productieve plek te verplaatsen.”* Daarnaast zijn er vier basisregels en -overtuigingen:
 - De mensen die komen zijn de juiste mensen;
 - Wat er gebeurt is het enige dat er had kunnen gebeuren;
 - Het moment van aanvang is altijd het juiste moment;
 - Als het klaar is, is het klaar.
- Hoe het werkt: Nodig deelnemers uit om samen de agenda te maken voor een sessie over een of meerdere onderwerpen waar zij zelf gepassioneerd over zijn. Start met een marktplaats waar deelnemers onderwerpen kunnen voorstellen en pitchen. De uiteindelijke sessies worden begeleid door de facilitator van de leergemeenschap. Deelnemers kunnen tijdens de sessie meedoen in twee rollen: als vlinder (relaxed, denkt na over de onderwerpen, er kunnen nieuwe ideeën gevormd worden) of als hommelmel (kruisbestuiving van kennis door van onderwerp naar onderwerp te ‘vliegen’). Hierdoor kunnen deelnemers zelf kiezen welke rol het beste bij hen past, en welke kennis en informatie zij kunnen en willen delen.

Meer informatie vind je op de [website van de Agile Scrum Group](#).

G. Hulpbronnen en randvoorwaarden

Om in een leergemeenschap effectief met en van elkaar te kunnen leren, is het van belang dat deelnemers de benodigde inhoudelijke hulpbronnen tot hun beschikking hebben én dat aan de juiste technische en organisatorische randvoorwaarden is voldaan.

Inhoudelijke hulpbronnen

Voor het goed functioneren van de leergemeenschap is het van groot belang dat er relevante kennis aanwezig is binnen de leergemeenschap, passend bij het gezamenlijke doel. Wanneer deze kennis (nog) niet aanwezig is, zal deze van buiten de leergemeenschap opgehaald moeten worden. Als facilitator kun je hierbij een sleutelrol spelen door relevante contacten in het werkveld of andere externe informatiebronnen aan te spreken. Bestaat de leergemeenschap al een langere tijd (in dezelfde samenstelling)? Dan is het absoluut ook van belang om nieuwe kennis op te blijven halen^{vii,xviii,xiii}.

Technische en organisatorische randvoorwaarden

Om interactie met elkaar te kunnen hebben en effectief te kunnen samenwerken binnen de leergemeenschap, zijn communicatietools van essentieel belang. Dit geldt zeker wan-

neer de leergemeenschap deels of volledig online is georganiseerd. Deelnemers moeten elkaar met deze communicatietools dan ook goed kunnen bereiken, zowel voor de sociale interactie als voor het uitwisselen van (praktische) informatie en het delen van kennis.

Als facilitator kun je dit organiseren door:

- Een structuur voor de communicatie in te richten (zie praktische tips en werkvormen);
- Communicatietools aan te reiken;
- Afspraken te maken met de deelnemers over het gebruik van deze tools en hen hierbij te begeleiden^{xx,xxi,ii,xviii,viii,vii,xvii}.

Indien van toepassing, moet de leergemeenschap daarnaast ook toegang hebben tot geschikte fysieke ruimtes en een toereikend budget^{vii,xvii}. Of dit relevant is, hangt af van de wijze waarop de leergemeenschap is georganiseerd en het type leeractiviteiten dat hoort bij de gestelde doelen. Dit zal dus sterk variëren per leergemeenschap.

Voorbeeld (ICT-)tool: Digitaal smoelenboek

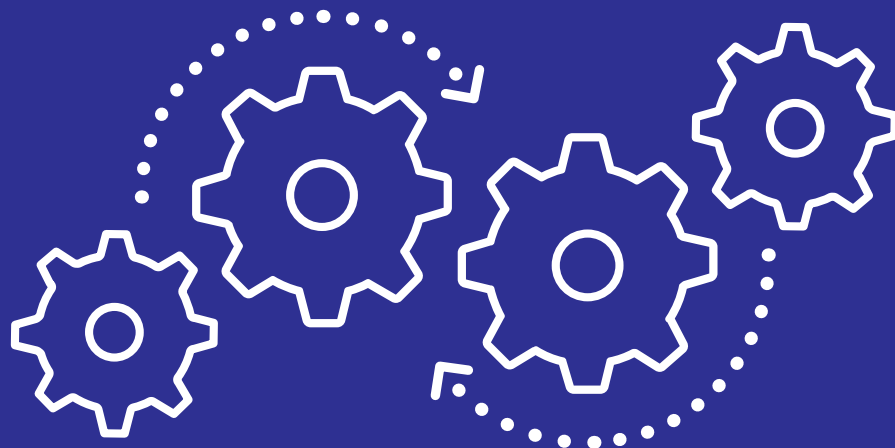
Bij een hogeschool is er door de deelnemers een digitaal smoelenboek via [Padlet](#) uitgewerkt. Hierbij is er nadrukkelijk navraag gedaan of het e-mailadres en/of het telefoonnummer mag worden gedeeld met de andere deelnemers van de leergemeenschap.

Dit digitale smoelenboek is een belangrijke informatiebron geworden voor de studenten. Het biedt hen namelijk een mogelijkheid contact met elkaar te zoeken vanuit een geografisch perspectief (bij elkaar in de buurt wonen) of een werkveldperspectief (werken bij dezelfde of een soortgelijke organisatie). Een andere belangrijke informatiebron is de appgroep die per opleidingsjaar wordt opgericht.

Praktische tips en werkvormen:

- Gebruik als facilitator uiteraard je eigen netwerk en toegang tot relevante informatiebronnen, maar zorg dat je het netwerk van de deelnemers niet vergeet. Dit geldt in het bijzonder voor deelnemers die reeds werkzaam zijn in de beroepspraktijk.
- Verken de (interactieve) communicatietools binnen de digitale leeromgeving die op jouw onderwijsinstelling worden gebruikt. Denk aan een discussieforum, digitaal prikbord, chat, digitaal whiteboard, groepsmail functie, online ontmoetingsruimte, bestanden delen en mededelingen. Zorg dat je als facilitator vaardig bent om deze tools goed in te kunnen zetten.
- Richt een basisstructuur in voor de communicatie en stimuleer interactie. Denk hierbij aan een onderverdeling in thema's op een forum, prikbord of omgeving voor het delen van bestanden. Ook een appgroep behoort tot de mogelijkheden, maar controleer wel of de deelnemers zich hier prettig bij voelen.
- Maak afspraken met de deelnemers over de wijze waarop er binnen de leergemeenschap met elkaar wordt gecommuniceerd. Deze 'netiquette' – een samenvoeging van de woorden 'netwerk' en 'etiquette' – omvat richtlijnen en gedragsregels voor het gebruik van internet en online communiceren.
- Vraag deelnemers om hun vragen niet per mail te sturen, maar om ze te posten op een digitaal forum of prikbord. Op deze manier voorkom je dat je meerdere keren dezelfde vragen moet beantwoorden, en kunnen deelnemers leren van elkaars vragen of deze zelfs voor elkaar beantwoorden.
- Wissel e-mailadressen en desgewenst ook telefoonnummers van de deelnemers uit.
- Indien de leergemeenschap elkaar fysiek ontmoet, zorg dan voor een geschikte ruimte.

Deel 2: Methodische verantwoording en onderbouwing

Om de onderzoeksvraag over sociale binding in online en blended leergemeenschappen te beantwoorden, en de praktische handreiking voor docenten op te kunnen stellen, is op verschillende manieren zowel theoretische als empirische data verzameld. In dit deel van deze publicatie worden de onderzoeksmethode verantwoord, de resultaten besproken en de conclusie en discussie toegelicht.

2.1 Methode

Voor deze publicatie is ontwerpgericht onderzoek gedaan naar de onderwijspraktijk van het hoger beroepsonderwijs in de context van flexibel onderwijs. Om de opzet en uitvoering van het onderzoek te verantwoorden worden eerst de onderzoeksvraag en kernbegrippen gedefinieerd. Daarna worden de literatuurstudie, *good practices* en het uitgevoerde experiment toegelicht. Tot slot worden de onderzoeksinstrumenten besproken.

Onderzoeksvraag

De basis voor dit onderzoek is gevormd door de volgende onderzoeksvraag:

Met welke ontwerpprincipes kunnen docenten sociale binding optimaliseren in online en blended leergemeenschappen van studenten en docenten (en werkveldprofessionals) in opleidingen waarin studenten verschillen in ofwel leeruitkomst ofwel het tempo waarin ze het onderwijsprogramma doorlopen en welke werkwijzen en (ICT-)tools kunnen hierbij helpen?

Definiëring kernbegrippen

Sociale binding

Voor sociale binding is het concept 'sense of community', zoals beschreven door McMillan en Chavis (1986)^{xiv} als uitgangspunt genomen:

"Sociale binding als een gevoel van onderlinge verbondenheid binnen een leergemeenschap, dat de deelnemers ertoe doen voor elkaar en voor de groep en een gedeelde overtuiging dat in de behoeften van de deelnemers zal worden voorzien wanneer zij zich committeren aan elkaar."

Het begrip sociale binding in de onderwijscontext kan nader worden uitgesplitst in twee onderliggende dimensies²⁴:

- **Sociale verbondenheid:** Het gevoel van de deelnemers met betrekking tot de aanwezige drive, cohesie, vertrouwen, veiligheid, wederkerigheid en onderlinge afhankelijkheid in de leergemeenschap en het gevoel erbij te horen.
- **Interactief leren:** Het gevoel van de deelnemers in een leergemeenschap over in hoeverre er sprake is van gedeelde groepswaarden en normen en de mate waarin hun leerdoelen en verwachtingen worden vervuld door lid te zijn van de betreffende leergemeenschap.

Leergemeenschap

Een leergemeenschap kan, vertaald naar de context van dit project, worden gedefinieerd als:

Een groep studenten en docenten (en werkveldprofessionals) die actief met behulp van ICT (online) samenwerkt gericht op leren en het bevorderen van kenniscreatie waarbij er sprake is van gedeelde waarden en praktijken^{viii}. Leergemeenschappen kunnen weliswaar variëren in doelen en contexten, maar zijn altijd gericht op samen leren, onderzoeken en innoveren^{xix}.

Literatuurstudie

Op basis van literatuurstudie is in kaart gebracht wat er vanuit de literatuur bekend is over factoren die bij kunnen dragen aan sociale binding in online en blended leergemeenschappen binnen de context van flexibel onderwijs.

Herkomst bronnen

De bronnen voor deze literatuurstudie waren deels al bekend bij de onderzoekers vanuit eerder uitgevoerd onderzoek naar verwante thema's. Tevens zijn nieuwe bronnen verkregen middels een literatuurverkenning in databases voor wetenschappelijke literatuur, waaronder Google Scholar. In enkele gevallen is vanuit Google Scholar doorgelinkt naar een andere database, waar toegang is verkregen tot de full-text-versie. Er is gezocht aan de hand van (combinaties van) sleutelbegrippen uit de onderzoeksvraag en de sneeuwbalmethode (*cited publications*).

Per bron is in kaart gebracht welke factoren in verband worden gebracht met sociale binding in een leergemeenschap. Waar mogelijk is dit in de context van flexibel onderwijs gedaan. Vervolgens zijn de bevindingen uit alle individuele bronnen met elkaar vergeleken, op basis waarvan er zeven clusters van aandachtspunten zijn gevormd. Dit heeft geleid tot formulering van de volgende zeven ontwerpprincipes:

Ontwerpprincipes gericht op inhoudelijke elementen en houdingsaspecten:

- Elkaar leren kennen
- Vertrouwen en samenwerken
- Gedeelde en gezamenlijke doelen
- Bereidheid om mee te doen

Ontwerpprincipes gericht op de vorm en meer randvoorwaardelijke aspecten:

- Programma en instructiestrategieën
- Delen van informatie en kennis
- Hulpbronnen en randvoorwaarden

Deze ontwerpprincipes – zie pagina 16 voor een visuele weergave – vormen de basis voor de handreiking voor docenten. In deze handreiking zijn de principes nader toegelicht en voorzien van voorbeelden en praktische tips en tools.

Good practices

Ter aanvulling op de bevindingen uit de literatuur, zijn good practices uit de praktijk van vier betrokken onderwijsinstellingen geïnventariseerd: De Haagse Hogeschool, Hanzehogeschool Groningen, Hogeschool Leiden en Hogeschool Saxion. Hiervoor is via de netwerken van de onderzoekers specifiek gezocht naar voorbeelden van interventies waarbij goede ervaringen zijn opgedaan in relatie tot het bevorderen van sociale binding in online en blended leergemeenschappen. Daarnaast is ook buiten de betrokken onderwijsinstellingen gekeken naar good practices, door middel van het volgen van webinars en het lezen van praktijkpublicaties over dit thema.

Experimenten

Om de toepasbaarheid en praktische werkbaarheid van de ontwerpprincipes te verkennen en te toetsen, is een aantal docenten benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. Hen is gevraagd om vanuit hun leergemeenschap te experimenteren met een of meerdere van de ontwerpprincipes, in vier sessies die hieronder verder worden toegelicht.

Deelnemende leergemeenschappen

De docenten zijn werkzaam bij acht opleidingen van vier deelnemende hogescholen: zie onderstaande tabel. Iedere docent heeft zelf gekozen met welke leergemeenschap hij of zij deelnam aan het onderzoek. Daardoor variëren de deelnemers van het experiment van een leergemeenschap met deelnemers met individuele studieroutes die in de periode van het experiment gezamenlijk een module volgden, tot een leergemeenschap met deelnemers die op verschillende momenten verschillende modules volgden maar wel gedurende hun hele studie deel uitmaakten van dezelfde leergemeenschap.

De experimenten zijn uitgevoerd in semester 2/kwartiel 3/periode 3 van studiejaar 2020-2021.

Onderwijsinstelling	Opleiding	Variant
Hogeschool Leiden	Lerarenopleiding Omgangskunde, Gezondheidszorg & Welzijn	Deeltijd
	Ad Management in de Zorg	Duaal
Hogeschool Saxion	Verpleegkunde (coachgroep)	Deeltijd
	Ad Management (coachgroep)	Deeltijd
Hanzehogeschool Groningen	Verpleegkunde	Voltijd
	Management in de Zorg	Voltijd
De Haagse Hogeschool	Pabo	Deeltijd
	Voeding en Diëtetiek	Deeltijd

Deelnemende leergemeenschappen aan experiment

Ontwerp en aanpak

Er is een waarderende en ontwerpgerichte aanpak gebruikt voor de experimenten. Dit houdt in dat er vier sessies zijn ingericht waarin een ontwerpcyclus is doorlopen door de docenten en enkele studenten, gefaciliteerd door de onderzoekers. Het resultaat is een experiment bestaande uit een of meerdere interventies, werkvormen en (ICT-)tools, gericht op het versterken van sociale binding in een leergemeenschap binnen de context van flexibel onderwijs.

De sessies zijn per onderwijsinstelling online in Microsoft Teams georganiseerd en werden geleid door de onderzoeker die verbonden is aan de betreffende hogeschool. Daarnaast was ook altijd een tweede onderzoeker aanwezig om schriftelijk verslag op te maken van de sessie en zo data voor het onderzoek vast te leggen. Als back-up is van iedere sessie tevens een opname gemaakt. De deelnemers aan de sessies hebben voorafgaand aan de eerste sessie een informed consent-formulier ontvangen en ingevuld.

Vier sessies om tot een actieplan te komen

Gedurende vier sessies hebben de deelnemers per onderwijsinstelling gewerkt aan actieplannen om sociale binding in de leergemeenschap te stimuleren. De onderzoekers deden steeds een voorzet op basis van de eerdere sessie, de leergemeenschap vulde dit vervolgens aan. De uiteindelijke actieplannen zijn te vinden in Bijlage 1.

Sessie 1: In kaart brengen van de huidige stand van zaken en de gewenste situatie

Tijdens de eerste sessie is verkend wat er al gebeurde met betrekking tot sociale binding binnen de leergemeenschap: welke interventies, werkvormen en (ICT-)tools zijn er al? Ook is besproken waar de docenten en studenten binnen deze context al tevreden over zijn. De deelnemers zijn vervolgens in gesprek gegaan om de tevredenheid over specifieke interventies of werkvormen te verklaren. Dit is gedaan aan de hand van een aantal onderdelen: het oorspronkelijke ontwerp, de wijze van organisatie en de manier waarop de interventie is uitgevoerd.

Na het in kaart brengen van de huidige situatie werden deelnemers gevraagd hoe de gewenste situatie er voor hen uitziet. En welke positieve ervaringen uit het verleden kunnen ze hiervoor gebruiken? Aan de hand van deze elementen is een "Hoe?"-vraag geformuleerd, die betrekking heeft op de sociale binding in hun online en blended leergemeenschap. Deze vraag diende als uitgangspunt voor het ontwerp dat in sessie twee centraal stond.

Sessie 2: Ontwerpen van de gewenste situatie en opstellen actieplan

Tijdens de tweede sessie hebben de deelnemers een keuze gemaakt met welke van de zeven ontwerpprincipes zij aan de slag wilden gaan om de "Hoe?"-vraag uit sessie 1 te beantwoorden. Ook hebben de deelnemers met elkaar gebrainstormd over welke interventies, werkvormen en (ICT-)tools hierbij ingezet zouden kunnen worden.

Aan het eind van de sessie hebben de deelnemers in twee groepen actieplannen opgesteld. Hierin hebben ze opgenomen met welk(e) ontwerpprincipes ze aan de slag wilden gaan, welke interventies, werkvormen en (ICT-)tools ze gingen toepassen en wanneer dit zou gaan plaatsvinden. De deelnemers van de twee groepen hebben deze actieplannen aan elkaar gepresenteerd en elkaar van feedback voorzien.

Sessie 3: Tussentijdse evaluatie en eventueel bijstellen van het ontwerp

De derde sessie vond halverwege de looptijd van het experiment plaats. Deze bijeenkomst stond in het teken van een tussentijdse evaluatie van de actieplannen en het eventueel bijstellen van de voorgestelde interventies, werkvormen en (ICT-)tools. De deelnemers deelden tijdens de sessie de tot dan toe opgedane ervaringen en resultaten. Ook dachten zij gezamenlijk na over mogelijkheden om de sociale binding binnen de leergemeenschap (nog) verder te versterken.

Op basis van deze evaluatie werden de voorgenomen interventies, werkvormen en (ICT-)tools voor de tweede helft van het experiment bijgesteld waar nodig.

Sessie 4: Terugblik en evaluatie

Tijdens de vierde en laatste sessie hebben de deelnemers de experimenten aan elkaar gepresenteerd. Hierbij besteedden ze aandacht aan de doelgroep, de gekozen ontwerp-principes, de gebruikte interventies, werkvormen en (ICT-)tools en de rol van de docent en student. De deelnemers hebben daarnaast toegelicht hoe ze het experiment hebben ervaren: welke interventies, werkvormen en (ICT-)tools gaan ze behouden en wat gaan ze anders doen? Ook is het ontwerpproces met de vier sessies zelf geëvalueerd.

Analyse van de data

De ontwerpprincipes vormden het kader voor de analyse van de data uit deze sessies: de verslagen die tijdens de sessies zijn gemaakt en de opgestelde actieplannen. De opnames zijn alleen geraadpleegd wanneer er twijfel was over wat er precies was gezegd, en het niet was gelukt dit tijdens de sessie goed te noteren. Binnen de data is specifiek gekeken naar welke input van de deelnemers iets bevestigt of toevoegt aan de reeds in concept uitgewerkte ontwerpprincipes.

Onderzoeksinstrumenten

Voor het verzamelen van data over de effectiviteit en bruikbaarheid van de ontwerpprincipes en daarbij ingezette interventies, werkvormen en (ICT-)tools, is naast de bevindingen uit de experimenten ook gebruik gemaakt van een vragenlijst en groepsinterviews. Hierdoor is meer inzicht verkregen in hoe de deelnemende studenten de sociale binding in de leergemeenschap hebben ervaren.

Vragenlijst

Er is tweemaal een grotendeels kwantitatieve vragenlijst uitgezet onder alle studenten van de deelnemende leergemeenschappen, in de vorm van een voor- en een nameting. Zie Bijlage 2 voor de volledige vragenlijst.

Inhoud vragenlijst

Er is gebruik gemaakt van een bestaande vragenlijst voor het meten van sociale binding in de onderwijscontext^{iv, 25}. Deze vragenlijst bestaat uit twee schalen: gevoel van verbondenheid en interactief leren. Omdat uit de literatuurstudie het onderling vertrouwen als een derde belangrijke pijler en voorwaarde voor sociale binding naar voren kwam, zijn er aanvullende stellingen toegevoegd om het onderling vertrouwen binnen de leergemeenschap te meten. Deze items zijn afkomstig uit de vragenlijst over wederkerigheidsgedrag in leernetwerken van Zuidersma (2012)^{xi}.

Alle gesloten items konden worden beantwoord op een vijf-punts Likertschaal van 'geheel oneens' tot en met 'geheel eens'. Daarnaast is een beperkt aantal open vragen gesteld waarin respondenten hun ingevulde scores nader toe konden lichten.

Toevoeging nameting

Aan de vragenlijst van de nameting zijn een aantal stellingen en open vragen toegevoegd, gericht op het ontwerp van de interventies, de werkvormen en de (ICT-)tools die in de experimenten zijn toegepast. Deze items richten zich vooral op de ontwerpprincipes 'Elkaar leren kennen', 'Gedeelde en gezamenlijke doelen' en 'Bereidheid om mee te doen'. Deze focus is gekozen omdat uit sessie 2 en 3 duidelijk werd dat in alle experimenten hoofdzakelijk met deze ontwerpprincipes werd gewerkt.

Timing en verspreiding

De vragenlijst is online uitgezet via het programma Analyzer van de Hanzehogeschool Groningen. De link naar deze vragenlijst is verspreid via de docenten die waren verbonden aan de experimenten. De voormeting is gedaan aan de start van het experiment, het begin van semester 2/kwartiel 3/periode 3 van studiejaar 2020-2021. De nameting is afgenomen in de weken direct na afloop van de experimenten. Na sluiting van de nameting zijn de resultaten, van zowel de voor- als de nameting, geëxporteerd en geanalyseerd.

Analyse van de data

De analyse van de kwantitatieve data is uitgevoerd in SPSS. Hiervoor zijn de negatief geformuleerde items eerst gehercodeerd. Middels cronbach's alpha is de betrouwbaarheid van de schalen gecontroleerd. Met behulp van een t-toets voor onafhankelijke steekproeven is op zowel schaal- als itemniveau nagegaan of er significante verschillen zijn tussen de voor- en nameting.

Vervolgens is ook uitgesplitst naar leergemeenschap gekeken of er significante verschillen zijn tussen de voor- en nameting. Vanwege de kleine omvang van deze steekproeven is hiervoor de Mann-Whitney U-toets toegepast. De items met betrekking tot het ontwerp van de interventie, werkvorm of (ICT-)tool zijn alleen in de nameting bevestigd en zijn met behulp van beschrijvende statistiek in beeld gebracht.

Ordening van de data

Om de antwoorden op de open vragen te kunnen analyseren, is de data eerst geordend door de antwoorden samen te vatten in labels (open codering) en vervolgens synoniemen samen te voegen. Om de relevantie en focus van de antwoorden aan te geven, is gebruik gemaakt van een kleurcodering. Op deze wijze is onderscheid aangebracht tussen aandachtspunten, neutrale uitspraken, positieve ervaringen, verbeter suggesties gericht op sociale binding en verbeter suggesties gericht op de vragenlijst.

Waar de antwoorden de inzet van specifieke interventies, werkvormen of (ICT-)tools betreffen, is geteld hoe vaak deze interventie of tool is benoemd door de respondenten. Tot slot zijn

de antwoorden op de open vragen, waar mogelijk, gekoppeld aan de ontwerpprincipes waar zij betrekking op hebben en verwerkt in de handreiking.

Groepsinterviews

Uit iedere leergemeenschap zijn twee à drie studenten die niet participeerden in de sessies, gevraagd om deel te nemen aan een groepsinterview. Op deze manier kon er ook een beeld worden verkregen van de ervaringen van studenten die niet direct betrokken waren bij het ontwerp van het experiment. Ook hadden de onderzoekers op deze manier de gelegenheid om door te vragen.

Ontwerp en aanpak

In een semigestructureerd groepsinterview (zie Bijlage 3 voor de leidraad) zijn de studenten bevraagd op de sociale binding die zij binnen de leergemeenschap hebben ervaren gedurende het experiment, en de aspecten die voor hen hierbij een verschil maakten. Er is doorgevraagd op de interventies, werkvormen en (ICT-)tools die de docent heeft ingezet en er is een beeld gevormd van hoe de studenten hier tegenaan kijken in relatie tot de sociale binding in hun leergemeenschap.

De groepsinterviews vonden per onderwijsinstelling online plaats via Microsoft Teams en werden op een vergelijkbare manier als de ontwerp sessies geleid door twee onderzoekers. Als back-up is van ieder interview tevens een opname gemaakt. De deelnemers aan het interview hebben voor aanvang van het interview een informed consent-formulier ontvangen en ingevuld.

Analyse van de data

De ontwerpprincipes vormden het kader voor de analyse van de data uit de groepsinterviews: het verslag dat tijdens het interview is gemaakt. De interviewopnames zijn alleen geraadpleegd wanneer er twijfel was over wat er precies was gezegd, en het niet was gelukt dit tijdens het interview goed te noteren. Binnen de interviewdata is specifiek gekeken naar welke input van de geïnterviewde studenten iets bevestigt of toevoegt aan de reeds in concept uitgewerkte ontwerpprincipes.

2.2 Resultaten

De onderzoeksresultaten worden hieronder op hoofdlijnen beschreven. Voor de concrete en relevante aandachtspunten en aanbevelingen die uit de data voortkomen, met betrekking tot de ontwerpprincipes en de onderzoeksvraag, wordt verwezen naar de handreiking voor docenten in Deel 1 van deze publicatie.

Kwantitatieve resultaten vragenlijst

Op de voormeting is een respons van 87 bereikt, op de nameting een respons van 54. Alle drie de schalen van de vragenlijst zijn voldoende betrouwbaar ($\alpha \geq .769$). Uit de t-toets blijken geen significante verschillen tussen voor- en nameting op schaalniveau.

Schaal	M voormeting	M nameting	t	df	p
Gevoel van verbondenheid	3.26	3.21	.41	93	.68
Interactief leren	3.62	3.64	-.25	139	.81
Onderling vertrouwen (wederkerigheidsgedrag)	3.71	3.61	1.19	139	.24

Kwantitatieve resultaten vragenlijst

Resultaten op itemniveau

Op itemniveau is er één item dat in de nameting significant hoger scoort dan in de voormeting: 'Ik leer alleen maar oppervlakkig in deze leergemeenschap' ($t = -2.22$; $df = 139$; $p = .03$). Omdat de score op dit negatief geformuleerde item is gecodeerd, betekent dit dat de respondenten in de nameting aangeven diepgaander te leren in de leergemeenschap dan in de voormeting.

Resultaten op leergemeenschapsniveau

Wanneer de resultaten worden uitgesplitst naar de leergemeenschap, blijkt uit de Mann-Whitney U-toets dat er binnen één groep een significante stijging is op de schaal 'interactief leren' ($U = 83.50$; $p = .04$). De items over het ontwerp scoren gemiddeld tussen 3.13 en 3.41 met een relatief grote spreiding tussen .94 en 1.14.

Kwalitatieve resultaten vragenlijst

Zowel in de voor- als in de nameting zijn open vragen gesteld (zie Bijlage 2) waarin respondenten hun ervaringen met sociale binding in de eigen leergemeenschap konden delen. Daarnaast heeft er per onderwijsinstelling een evaluatiesessie en een groepsinterview plaatsgevonden. Hieronder volgt een toelichting op de analyse van deze kwalitatieve resultaten.

Voormeting

Online onderwijs en sociale binding

Uit de voormeting kwam naar voren dat respondenten het als een gemis ervaren dat zij elkaar niet fysiek kunnen ontmoeten. Dit zorgt ervoor dat ontwerpprincipes zoals 'Elkaar

leren kennen', 'Vertrouwen en samenwerken', 'Bereidheid om mee te doen' en werken aan 'Gedeelde en gezamenlijke doelen' negatief worden beïnvloed. Respondenten verwachten namelijk dat fysiek onderwijs bijdraagt aan het gevoel van sociale binding. Er zijn echter ook deelnemers die de voordelen inzien van het elkaar online ontmoeten, zoals het gemak van het organiseren van online bijeenkomsten en de tijds winst.

Bevorderende elementen online onderwijs en sociale binding

Respondenten benoemden een aantal concrete elementen die zij als positief hebben ervaren in relatie tot sociale binding, namelijk het hebben van een gezamenlijke groepsapp, goed functionerende coachingsgroepen en docenten die nauw betrokken waren bij de leergemeenschap.

Belemmerende elementen online onderwijs en sociale binding

De elementen die respondenten als negatief hebben ervaren zijn het door deelnemers zelf laten indelen van groepjes ("voelt als een populariteitscontest"), te kleine groepen die te vaak van samenstelling wisselen en een wisselende opkomst en vrijblijvendheid bij de online bijeenkomsten waardoor er geen gezamenlijk verantwoordelijkheidsgevoel en veilig klimaat ontstaat.

Een aantal respondenten is daarnaast van mening dat er geen expliciete aandacht is besteed aan het elkaar leren kennen en dat er te weinig activiteiten zijn georganiseerd, wat heeft geresulteerd in beperkte sociale binding.

Activiteiten en (ICT-)tools

Op de vraag welke activiteiten en (ICT-)tools als nuttig worden ervaren voor de sociale binding in de leergemeenschap, noemden de respondenten:

- Coachingslessen
- On-site/fysieke activiteiten
- De inzet van fora en appgroepen
- Online samenwerken in wisselende, door de docent samengestelde groepjes

Een respondent benoemde dat hij het als helpend heeft ervaren dat deelnemers bij aanvang van de leergemeenschap hun verwachtingen met betrekking tot de leergemeenschap op een Padlet hebben genoteerd, en dat zij hier daarna gezamenlijk over in gesprek zijn gegaan.

Rol van docent

Respondenten gaven tenslotte aan dat zij het waardeerden als de docent een actieve en faciliterende rol innam. Voorbeelden die zij hiervoor gaven waren het stimuleren van

voorstelrondjes en het aanspreken van studenten op hun verantwoordelijkheid binnen de leergemeenschap. Ook noemde een respondent dat de ICT-vaardigheid van docenten essentieel is voor het gebruiken van platforms en tools.

Nameting, evaluatiesessies en groepsinterviews

Omdat er veel overlap zit in de antwoorden op de open vragen in de nameting, de besproken onderwerpen van evaluatiesessies en de uitkomsten van de groepsinterviews, worden deze in samenhang besproken. Bij elk resultaat wordt aangegeven uit welke bron het afkomstig is.

Online onderwijs en sociale binding

Zowel in de nameting als in de groepsinterviews benoemden respondenten dat het online onderwijs sociale binding in de weg staat. Zij gaven aan dat het elkaar volledig online ontmoeten niet bij iedereen past, en dat hierdoor mogelijk mensen de leergemeenschap verlaten.

Belemmerende elementen online onderwijs en sociale binding

Zowel uit een groepsinterview als uit de nameting kwam naar voren dat het als vervelend werd ervaren dat niet alle deelnemers altijd aanwezig waren bij de (online) bijeenkomsten van de leergemeenschap. Respondenten gaven aan dat deze afwezigheid niet bijdraagt aan de sociale binding en het gevoel van veiligheid binnen de groep.

Een andere respondent benoemde in de nameting dat een wisselende samenstelling van de leergemeenschap per periode sociale binding bemoeilijkt. Ook noemden respondenten in de nameting dat zij het gevoel hadden dat ze aan hun lot werden overgelaten, of dat zij zelf actief op zoek moesten naar hulp bij medestudenten.

Bevorderende elementen online onderwijs en sociale binding

Respondenten benoemden een aantal elementen die zij als positief ervaarden: de participatie in de leergemeenschappen, het herkennen van elkaars kwaliteiten onder de deelnemers, een open houding naar elkaar toe en de bereidheid om documenten met elkaar te delen. Ook het kunnen terugkijken van online lessen werd zowel in de nameting als tijdens de groepsinterviews als positief bestempeld.

De coachgroep is meerdere malen als succesfactor benoemd. Respondenten gaven echter in de nameting, de evaluatiesessies en de groepsinterviews ook aan dat het succes afhankelijk is van met wie je in een groep zit. Daarnaast moeten medestudenten zich wel committeren aan de doelen en activiteiten van de leergemeenschap en zich daar actief voor inzetten. Wanneer dit niet gebeurt kan het volgens respondenten voorkomen dat je

bijvoorbeeld tijd en energie steekt in het geven van feedback aan iemand en je vervolgens zelf weinig terugkrijgt.

Groepsgrootte en elkaar leren kennen

Tijdens de interviews gaven respondenten aan dat het eenvoudiger is om sociale binding te creëren in kleine groepen. Binnen een van de leergemeenschappen is hiervoor gewerkt met een buddy-systeem. De betrokken respondenten gaven in de nameting, de evaluatiesessie en het groepsinterview aan positief te zijn over dit systeem.

Wel blijft het bij het werken met kleine groepen van belang dat docenten studenten stimuleren om ook buiten hun groep medestudenten te leren kennen. Een smoelenboek kan hierbij helpen. Daarnaast waren respondenten in meerdere evaluatiesessies enthousiast over het hanteren van niet-standaard vragen bij de kennismaking.

Gedeelde en gezamenlijke doelen

Tijdens de groepsinterviews kwam een goed voorbeeld voor het creëren van sociale binding naar voren: het gezamenlijk opstellen van een contract over het doel en het functioneren van de leergemeenschap. Dit contract maakte het makkelijker voor de deelnemers om elkaar aan te spreken op ieders rol.

Tijdens een evaluatiesessie werd benoemd dat het gezamenlijke formuleren van (inhoudelijke) doelen wel lastig kan zijn voor studenten die net met hun opleiding beginnen. Zij zijn in de eerste periode namelijk veel meer bezig met praktische vragen, het aftasten wat er van hen wordt verwacht en in het studieritme komen. Daardoor hebben zij nog weinig beeld bij de vakinhoud en hun behoeftes op het gebied van professionele ontwikkeling. Daarnaast kwam uit een van de evaluatiesessies naar voren dat het vinden van gezamenlijke doelen en verbindende thema's die voor alle deelnemers relevant en aansprekend zijn, een uitdaging kan zijn voor leergemeenschappen waar deelnemers niet altijd aan dezelfde leeruitkomsten werken.

Activiteiten en (ICT-)tools

Wat betreft activiteiten en (ICT-)tools die hebben bijgedragen aan het elkaar leren kennen en het formuleren en bereiken van gezamenlijke doelen voor de leergemeenschap, kwam uit de nameting de volgende top vijf naar voren:

1. Microsoft Teams
2. Coachingsbijeenkomsten
3. Blackboard (Collaborate)
4. Samenwerken aan opdrachten in kleinere groepen
5. Een groepsapp

Het hebben van expliciete aandacht voor het laten kennismaken met elkaar – in verschillende vormen – en het (gezamenlijk) beantwoorden van de vraag waar studenten behoefte aan hebben, heeft volgens de respondenten ook geholpen om een gevoel van verbondenheid te laten ontstaan. Daarnaast wordt het geven en ontvangen van peer-feedback benoemd als een effectieve aanpak. Hierbij valt wel op dat veel respondenten geen specifieke (ICT-)tool weten te benoemen.

Rol van docent en student

Respondenten gaven in zowel de vragenlijst, de evaluatiesessies en de groepsinterviews aan dat de rol van de docent gedurende de gehele looptijd van de leergemeenschap belangrijk blijft. Dit gaat zowel om de start van de leergemeenschap – om de kennismaking te bevorderen – als gedurende de looptijd van de leergemeenschap – om te blijven volgen of de studie/coachgroepen goed functioneren. Tijdens de evaluatiesessies gaven docenten zelf aan dat zij graag hun collega's zouden motiveren om een soortgelijke aanpak toe te passen in hun leergemeenschappen.

Uit de evaluatiesessies en groepsinterviews blijkt dat deelnemers het als positief hebben ervaren als studenten een grote rol krijgen in het voorbereiden en leiden van bijeenkomsten met de leergemeenschap, waarbij rollen eventueel worden gerouleerd. Binnen een van de leergemeenschappen zijn goede ervaringen opgedaan met het verdelen van rollen onder deelnemers, waaronder 'voorzitter', 'tijdbewaker', 'notulist' en 'chef plezier'.

Zowel in de vragenlijst als in de groepsinterviews benoemden meerdere respondenten over hun eigen rol dat hoe meer je er zelf insteekt, hoe meer je eruit kunt halen. Als kanttekening geven zij aan dat er ook studenten zijn die geen behoefte hebben aan deze betrokkenheid en dat hier wel ruimte voor moet zijn.

2.3 Conclusie

Voor deze publicatie is onderzoek gedaan naar ontwerpprincipes om sociale binding te optimaliseren in online en blended leergemeenschappen binnen de context van het flexibel onderwijs (opleidingen waarin studenten verschillen in ofwel leeruitkomst ofwel het tempo waarin ze het onderwijsprogramma doorlopen).

Zeven ontwerpprincipes

Het onderzoek heeft geleid tot zeven ontwerpprincipes. Deze zijn als volgt in te delen:

Ontwerpprincipes gericht op inhoudelijke elementen en houdingsaspecten:

- A. Elkaar leren kennen
- B. Vertrouwen en samenwerken

C. Gedeelde en gezamenlijke doelen

D. Bereidheid om mee te doen

Ontwerpprincipes gericht op de vorm en meer randvoorwaardelijke aspecten:

E. Programma en instructiestrategieën

F. Delen van informatie en kennis

G. Hulpbronnen en randvoorwaarden

Deze ontwerpprincipes hangen met elkaar samen en kunnen niet los van elkaar gezien worden. De principes kunnen daarnaast op verschillende momenten in de leergemeenschap getoetst dan wel verder uitgerold worden.

Belangrijke bevindingen

De ontwerpprincipes zijn getoetst in de praktijk door middel van experimenten bij vier onderwijsinstellingen, met in totaal acht opleidingen. Analyse van de kwantitatieve data leveren weinig (significante) informatie op over het effect van de ontwerpprincipes op sociale binding. Daarentegen leveren de kwalitatieve data – verzameld door middel van ontwerp- en evaluatiesessies, de vragenlijst en de groepsinterviews – een aantal belangrijke bevindingen op:

- De deelnemende opleidingen ervaren het aangereikte kader met zeven ontwerp-principes als helpend en toepasbaar ten behoeve van het optimaliseren van de sociale binding in online en blended leergemeenschappen. Het proces om met elkaar de ontwerp-principes te bespreken en eventueel interventies uit te voeren is hier een belangrijk onderdeel in.
- Er bestaat geen 'one size fits all' om sociale binding te optimaliseren. Het is dan ook belangrijk om je bewust te zijn van de factoren die invloed hebben op iedere afzonderlijke leergemeenschap. Deze factoren geven ook richting aan het inzetten en de prioritering van ontwerp-principes waarbij de leergemeenschap gebaat is. Factoren die onder andere van invloed zijn, zijn:
 - **De context van de leergemeenschap.** Dit gaat onder andere om de opleiding en branche/domein, de opleidingsvorm (voltijd/duaal/deeltijd), de onderwijsvorm (online/blended/fysiek) en een flexibel of regulier traject.
 - **De doelgroep en samenstelling van de leergemeenschap.** Zijn de deelnemers bijvoorbeeld eerstejaars- of ouderejaarsstudent, of is de leergemeenschap gemixt? Wie is de facilitator? Bestaat de leergemeenschap al langer uit dezelfde deelnemers of wisselt dit elk (half)jaar? Werken de deelnemers aan dezelfde leeruitkomsten of niet?
- De rol van facilitator is belangrijk. De facilitator speelt namelijk als verbinder, stimulator en 'goed voorbeeld' een grote rol in het succes van de leergemeenschap. De facilitator heeft hierbij een sturende en activerende rol om de verschillende ontwerp-principes vorm te geven.

- Het gebruik van (ICT-)tools is onlosmakelijk verbonden met het toepassen van de ontwerp-principes in online en blended leergemeenschappen. De tools kunnen daarvoor een belangrijke bijdrage leveren aan het gevoel van sociale binding binnen de leergemeenschap. In de handreiking zijn per ontwerp-principe praktische tips en werkvormen, en een specifiek voorbeeld van een (ICT-)tool opgenomen.

2.4 Discussie en aanbevelingen

Verschillende factoren zijn mogelijk van invloed geweest op de resultaten van dit onderzoek. Daarom zijn de volgende discussiepunten en aanbevelingen voor vervolgonderzoek geformuleerd:

De context van COVID-19

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden tijdens de COVID-19 pandemie. Een periode waarin er bijna uitsluitend sprake was van online bijeenkomsten binnen de deelnemende leergemeenschappen. De ontwerp-principes zijn daardoor hoofdzakelijk getoetst in online en blended leergemeenschappen en nog niet in fysieke leergemeenschappen. Tegelijkertijd heeft het gedwongen online organiseren van bijeenkomsten mogelijk geleid tot een grotere bereidheid onder deelnemers om online onderwijs te volgen en een grotere vanzelfsprekendheid met betrekking tot het inzetten van (ICT-)tools in de experimenten.

Aanbeveling: Om meer inzicht te krijgen in de effectiviteit en toepasbaarheid van de ontwerp-principes in blended leergemeenschappen, zou ook onderzoek gedaan moeten worden in de context van fysiek onderwijs.

Invloed van opleidingskenmerken

De kenmerken van de opleidingen die deelnamen aan dit onderzoek kunnen van invloed zijn geweest op de resultaten. Zo bevinden alle deelnemende opleidingen zich in het sociale en het gezondheidsdomein. Daarnaast betrof het grootste deel van de opleidingen een deeltijd of duale studentpopulatie. Tot slot was vanuit de focus van dit onderzoek bij alle deelnemende opleidingen sprake van flexibele onderwijsprogramma's, waarbij studenten verschillen in ofwel leeruitkomst ofwel het tempo waarin ze het onderwijsprogramma doorlopen.

Vanuit de literatuurstudie bestaat echter het vermoeden dat de ontwerp-principes ook kunnen bijdragen aan het bevorderen van sociale binding bij opleidingen in andere

domeinen, bij andere doelgroepen en binnen een minder flexibele inrichting van het onderwijs. Hierover zijn vanuit dit onderzoek geen empirische gegevens beschikbaar.

Aanbeveling: *Om meer inzicht te krijgen in het effect van de ontwerpprincipes op sociale binding bij verschillende typen leergemeenschappen, zou ook onderzoek gedaan moeten worden in verschillende contexten.*

Focus op alle ontwerpprincipes

Binnen de experimenten van dit onderzoek mochten de deelnemende opleidingen zelf kiezen met welk(e) ontwerpprincipe(s) ze aan de slag gingen. Hierdoor is de focus komen te liggen op een drietal ontwerpprincipes: 'Elkaar leren kennen', 'Gedeelde en gezamenlijke doelen' en 'Bereidheid om mee te doen'. Dit onderzoek heeft uitgewezen dat expliciete aandacht voor deze principes minder vanzelfsprekend is dan gedacht, en dat ieder principe blijvende en bewuste aandacht nodig heeft.

Mogelijk heeft de context van het online onderwijs een rol gespeeld bij de keuze voor deze drie principes, doordat bijvoorbeeld 'Elkaar leren kennen' bij online onderwijs als een grotere uitdaging wordt ervaren dan bij fysiek onderwijs. Het gevolg van de keuze voor dit beperkte aantal ontwerpprincipes is echter dat er over de toepasbaarheid en praktische werkbaarheid van de overige ontwerpprincipes relatief veel minder informatie is verzameld vanuit de onderwijspraktijk.

Aanbeveling: *Vervolgonderzoek zou op grotere schaal en in verschillende contexten gedaan moeten worden, zodat met alle ontwerpprincipes kan worden geëxperimenteerd.*

Langdurig (kwantitatief) onderzoek

Opvallend binnen dit onderzoek is dat de kwantitatieve en kwalitatieve data een verschillend beeld laten zien. Op basis van de kwantitatieve data van de voor- en nameting lijkt er namelijk weinig verandering te zijn geweest in de sociale binding die deelnemers ervaren binnen de leergemeenschappen. Er zijn dan ook geen significante verschillen gevonden op schaalniveau, en op itemniveau werd slechts op één onderdeel een significant verschil waargenomen met betrekking tot de diepgang van het leren. Uit de kwalitatieve data blijkt daarentegen dat er wel degelijk een verandering heeft plaatsgevonden door de interventies binnen de experimenten, die volgens de respondenten positief hebben bijgedragen aan het gevoel van sociale binding.

Mogelijke verklaringen hiervoor kunnen de looptijd van het experiment, de aard van de gehanteerde instrumenten en de grootte van de groep respondenten zijn. De looptijd van het experiment – en daarmee ook de tijd tussen de voor- en nameting – was vrij kort, namelijk één periode van 10 weken. Het is denkbaar dat een langere looptijd van interventies nodig is om een kwantitatief meetbaar verschil te kunnen bereiken in het gevoel van sociale binding binnen een leergemeenschap.

Daarnaast geeft een kwantitatief meetinstrument geen ruimte voor nuance en toelichting en kan het zijn dat respondenten items verschillend hebben geïnterpreteerd. De kwalitatieve instrumenten boden deze ruimte voor nuance en toelichting wel. Verder bleek uit de voor- en nameting dat het kwantitatieve startniveau van de ervaren sociale binding al relatief hoog lag, wat het mogelijk lastiger maakt om nog een significante groei door te maken. Door de relatief kleine groep respondenten is het daarnaast niet voor alle leergemeenschappen mogelijk geweest om een toetsing van de kwantitatieve data te doen op het niveau van de afzonderlijke leergemeenschappen.

Aanbeveling: *Langduriger (kwantitatief) onderzoek en een grotere steekproef geven de mogelijkheid om de ervaren sociale binding in leergemeenschappen over een langere periode en binnen een grotere groep te kunnen volgen.*

Onderlinge afhankelijkheid en relatief belang

In dit onderzoek is nog niet gekeken naar de onderlinge relaties en het relatieve belang van de ontwerpprincipes ten opzichte van elkaar. Vragen die vanuit dit oogpunt gesteld kunnen worden zijn: Zijn bepaalde ontwerpprincipes voorwaardelijk voor effectieve toepassingen van andere ontwerpprincipes? Is het effect op de sociale binding van het ene ontwerpprincipe groter dan die van het andere? Zijn er bepaalde combinaties van ontwerpprincipes die elkaars effect kunnen vergroten? Zo ja, onder welke omstandigheden geldt dit en welke voorwaarden zijn van toepassing?

Aanbeveling: *Vervolgonderzoek naar onderlinge afhankelijkheid en het relatieve belang van de ontwerpprincipes kan een nadere verdieping bieden, die aanvullende inzichten oplevert om het model van ontwerpprincipes door te ontwikkelen en te verrijken.*

Rol van de facilitator

Tot slot viel ook de expertise van de facilitator van de leergemeenschap buiten de scope van dit onderzoek. De rol van de facilitator is echter wel van groot belang gebleken voor het stimuleren van sociale binding in leergemeenschappen. Het is daarom van belang om niet alleen aandacht te hebben voor de effectiviteit en toepasbaarheid van de ontwerpprincipes, maar ook zeker voor de expertise van de facilitator (meestal een docent) en de professionalisering die nodig is om deze rol goed te kunnen vervullen in verschillende typen leergemeenschappen en verschillende contexten.

Vanuit de Zone Faciliteren en professionaliseren van docenten van het Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT, worden bouwstenen aangereikt voor professionaliseringsactiviteiten, welke benut kunnen worden om de benodigde kennis en vaardigheden van docenten (de facilitatoren) te vergroten.

Aanbeveling: Vervolgonderzoek geeft meer inzicht in de benodigde kennis en vaardigheden voor facilitators van verschillende typen leergemeenschappen in verschillende contexten.

Nawoord van de onderzoekers

In september 2020 zijn wij gestart met dit onderzoek. Een experiment op zich, omdat we met onderzoekers en lectoren van vier verschillende hogescholen een mini-leergemeenschap vormden, waarbij we uitsluitend online hebben samengewerkt.

Een eigen online leergemeenschap

Zonder het op dat moment te beseffen zijn we gestart met het uitproberen van een aantal ontwerpprincipes, zoals 'Elkaar leren kennen', 'Delen van informatie en kennis', 'Gedeelde en gezamenlijke doelen' en 'Bereidheid om mee te doen'. Gaandeweg gaven we deze ontwerpprincipes vanuit onze eigen online leergemeenschap verder vorm. Terugkijkend op het proces was juist het inzetten van deze ontwerpprincipes een belangrijke voedingsbodem om onze online samenwerking op een goede manier vorm en inhoud te geven, elkaar te enthousiasmeren en inspireren én elkaars expertise te benutten.

Enthousiasme, bereidheid en motivatie

De gekozen aanpak – om op basis van literatuuronderzoek en *good practices* ontwerpprincipes te identificeren en hier vervolgens experimenten mee uit te voeren – is bij alle deelnemende opleidingen met veel enthousiasme ontvangen. Bij de opleidingen was een grote motivatie en bereidheid om aan de slag te gaan met het versterken van sociale binding binnen hun eigen leergemeenschappen, passend bij hun eigen context. De opleidingen hadden merkbaar behoefte aan handvatten en stonden daardoor open om met én van elkaar te leren.

Waar we extra trots op zijn is dat deelnemers ons expliciet hebben meegegeven dat zij de overzichtelijkheid van de experimenten, het aangereikte kader van de zeven ontwerpprincipes en de begeleiding door de onderzoekers tijdens het experiment erg waarderen. Wij bedanken dan ook graag alle betrokken docenten en studenten van de deelnemende hogescholen, de lectoren en de stuurgroep van de zone Flexibilisering van het Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT, voor hun waardevolle inzet en bijdrage aan deze publicatie.

Geen 'one size fits all'

Aan het eind van dit onderzoek is het ons helder dat er geen 'one size fits all' bestaat. Als je de sociale binding in een online of blended leergemeenschap wilt versterken, moet je in de plan- en ontwerpfasen rekening houden met vele verschillende elementen. Denk bijvoorbeeld aan de doelgroep (voltijd/deeltijd/duaal), het effect van flexibele studieroutes op de samenstelling van de leergemeenschap (heb je te maken met leergemeenschappen

die vaak wisselen van samenstelling of met leergemeenschappen die langer bij elkaar zijn maar waarin iedereen aan een andere leeruitkomst werkt?) en wat jouw rol is als facilitator van de leergemeenschap.

Wij hebben zelf als mini-leergemeenschap – en via de deelnemende opleidingen – ervaren dat sociale binding niet vanzelf tot stand komt. De belangrijkste les die we hebben geleerd: maak een plan, begin klein, experimenteer en evalueer! Deel je ervaringen en bespreek de verschillende stappen met collega's en studenten. Op deze manier blijf je van en met elkaar leren en werk je samen aan het versterken van de sociale binding.

Vragen of opmerkingen zijn welkom

Wij hebben met veel plezier aan dit onderzoek gewerkt en hopen dat deze handreiking je informeert en inspireert om een volgende stap te zetten in het versterken van sociale binding binnen jouw leergemeenschap.

We helpen je dan ook graag verder als je vragen hebt over de praktische tips, de werkvormen of het onderzoek zelf. Neem contact op met Versnellingsplan via communicatie@versnellingsplan.nl zodat we je verder kunnen helpen op jouw weg naar meer sociale binding!

Het onderzoeksteam:

Anne Venema MSc en **Dr. Ellen Sjoer** (De Haagse Hogeschool)

Renée Oosterwijk MSc en **Dr. Jelly Zuidersma** (Hanzehogeschool Groningen)

Drs. Jacqueline van Oijen en **Dineke van Essen MSc MA** (Hogeschool Leiden)

Rosalien van der Meer MSc en **Dr. Kariene Woudt-Mittendorff** (Hogeschool Saxion)

Bijlage 1: Actieplannen

Om de toepasbaarheid en praktische werkbaarheid van de ontwerpprincipes te verkennen en te toetsen, hebben docenten van vier scholen geëxperimenteerd met een of meerdere van de ontwerpprincipes. De experimenten zijn uitgevoerd in semester 2/kwartiel3/periode 3 van het studiejaar 2020-2021. Per hogeschool zijn er twee actieplannen uitgewerkt in onderstaande tabellen.

Hogeschool Leiden – Actieplan 1 van 2

Beschrijving experiment	
Leergemeenschap (opleiding/ naam)	Bachelor Lerarenopleiding Omgangskunde, Gezondheidszorg & Welzijn
Wie zijn de deelnemers aan de leergemeenschap?	Deeltijdstudenten die participeren in coachgroepen van de Lerarenopleiding Omgangskunde, Gezondheidszorg & Welzijn. <i>Opmerking: Een student zet de deelname aan dit experiment in t.b.v. haar afstudeerproject. Zij speelt een voorname rol bij het ontwerpen en uitvoeren van het actieplan. Alle docentcoaches (in totaal vijf en één van de docenten participeert in dit experiment) van de deeltijdopleiding en de studenten die meedoen in de coachingsbijeenkomsten doen mee.</i>
Welke 'hoe'-vraag is geformuleerd bij aanvang van het experiment?	Hoe kunnen we de coachingssessies inzetten om te zorgen voor een hogere mate van bereidheid van de studenten om mee te doen (commitment)? En hoe kunnen we vanuit hier werken aan gezamenlijke doelen, zodat de leergemeenschap versterkt wordt?
Welke ontwerpprincipes zijn in het experiment uitgewerkt?	• Gedeelde en gezamenlijke doelen • Bereidheid om mee te doen • Vertrouwen en samenwerken

Welke concrete activiteiten zijn uitgevoerd in het experiment? (indien mogelijk per ontwerp-principe beschrijven)	Student heeft voor vijf coachingsbijeenkomsten een structuur/opzet uitgedacht. Bij elke bijeenkomst verzorgen studenten aan het begin zelf de check-in. Tevens is voor elke bijeenkomst een opdracht/werkvorm uitgedacht gericht op reflectie. Deze interventies richten zich bijv. op het leerproces, wie je bent als persoon in je leerproces, visualisatie-oefening over wat je tegenwind/wind in de rug is. Voor iedere bijeenkomst is een 'lesbrief' en materiaal ontwikkeld. Voor de keuze van werkvormen is gebruik gemaakt van coachingstechnieken uit de boeken van Susan van Ass. Na iedere bijeenkomst vullen de coaches/docentes een vragenlijstje in en de student belt na iedere bijeenkomst met één van de docenten. Gedeelde en gezamenlijke doelen: De student heeft de docenten tevens de opdracht gegeven om met hun studenten in de eerste bijeenkomst een gezamenlijk doel op te stellen voor de coachgroep. Daarbij hebben zij de studenten ook laten nadenken over wat hun persoonlijke doelen zijn. De coaches/docenten hebben ook als onderdeel van dit experiment de opdracht gekregen om de studenten uit hun coachgroep even 'spontaan' te bellen om te vragen hoe het gaat. Dit hebben zij gedaan en leverde leuke gesprekken op. Het werd enorm gewaardeerd door de studenten. Ook werden studenten in dit gesprek nog even aangespoord om aanwezig te zijn bij de coachingsbijeenkomsten (niet alle studenten wonen deze bij).
Zijn er (ICT-)tools ingezet en zo ja, welke?	• Itslearning • Microsoft Teams
Zijn er na de tussentijdse evaluatie aanpassingen gedaan aan het experiment? Zo ja, welke aanpassingen?	Expliciet navraag doen of studenten zelf een 'check-in' verzorgen.

Ervaringen van deelnemers aan leergemeenschap	
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de voormeting de volgende schalen:	N=18 • Gevoel van verbondenheid 3.02 • Interactief leren 3.78 • Vertrouwen 4.03
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de nameting de volgende schalen:	N=16 • Gevoel van verbondenheid 3.37 • Interactief leren 4.27 • Vertrouwen 4.27
Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan sociale binding in de leergemeenschap?	Persoonlijk contact tussen coach en studenten buiten de bijeenkomsten was ook onderdeel van het experiment. Docenten waren er in eerste instantie niet blij mee om studenten te bellen vanwege de tijdsinvestering. Dit leverde wel echt wat op: leuke gesprekken en gevoel van verbondenheid tussen docent en studenten. Bij de diverse reflectieoefeningen gingen studenten uiteen om in kleine groepjes samen te werken en ervaringen uit te wisselen. De ervaring leert dat het tempo hoog houden prettig is. Dat houdt de aandacht/betrokkenheid erbij. Daarbij is het niet erg als niet alle studenten helemaal klaar zijn met hun gesprekken wanneer je weer plenair verder gaat. Op basis van de nameting onder deze studenten lijkt met name de onderlinge verbondenheid en vertrouwen in elkaars ondersteuning toegenomen. Het ontwerp is over het algemeen ook goed ontvangen door de docenten. Al hadden sommige docenten – met een niet zo betrokken studentengroep – er wat meer moeite mee.
Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan gezamenlijk leren in deze leergemeenschap?	Dat er in de eerste bijeenkomst ruim aandacht is voor de gezamenlijk doelen. Waar wil je nu met elkaar aan gaan werken als coachgroep? Belangrijk is dat studenten aan het begin van een bijeenkomst hun vragen of worstelingen kwijt kunnen in de chat.

Hogeschool Leiden – Actieplan 2 van 2

Beschrijving experiment	
Leergemeenschap (opleiding/ naam)	Ad Management in de Zorg (MiZ)
Wie zijn de deelnemers aan de leergemeenschap?	Twee groepen van circa 8 studenten van de duale Associate Degree opleiding Management in Zorg (MiZ). De ene leergroep bestaat uit studenten die allemaal in september 2020 zijn begonnen. De andere leergroep bestaat uit een mix van studenten: een deel is gestart in september 2020, een ander deel in februari 2021. De studenten hebben allemaal een baan in de zorg/ dienstverlening en volgen daarnaast 1 dag in de week het tweede jaar van de MiZ-opleiding.
Welke 'hoe'-vraag is geformuleerd bij aanvang van het experiment?	Hoe zorgen we ervoor dat studenten energie krijgen van de leergroepen/lessen? Hoe zorgen we dat er meer verbondenheid tussen de leergroepen en de docent ontstaat? En kunnen we ook zorgen voor verbinding over de leergroepen heen?
Welke ontwerpprincipes zijn in het experiment uitgewerkt?	• Elkaar leren kennen • Delen van informatie en kennis • Bereidheid om mee te doen • Vertrouwen en samenwerken
Welke concrete activiteiten zijn uitgevoerd in het experiment? (indien mogelijk per ontwerp-principe beschrijven)	Elke leergroepbijeenkomst werken met een start/ check-in, verzorgd door steeds een ander studenten-koppel. Visualisatie: visualiseer het moment van afstuderen. Op basis van foto's studenten laten aangeven hoe ze zich vandaag/in de afgelopen periode hebben gevoeld.
Zijn er (ICT-)tools ingezet en zo ja, welke?	• Its Learning • Gradework • Osiris • Microsoft Teams • Google Jamboard

Zijn er na de tussentijdse evaluatie aanpassingen gedaan aan het experiment? Zo ja, welke aanpassingen?	Nu aan de studenten gevraagd om voor de volgende keer een klein deel van de les voor te bereiden in groepjes van drie personen. Zij mogen dit op hun eigen manier inrichten. Het inhoudelijke thema is wel vooraf bepaald. Op deze manier wat meer inhoudelijke focus en niet alleen maar het sociale aspect als doel.									
Ervaringen van deelnemers aan leergemeenschap										
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de voormeting de volgende schalen: • Gevoel van verbondenheid • Interactief leren • Vertrouwen	<table><tr><th>Leergroep 1 N=5</th><th>Leergroep 2 N=5</th></tr><tr><td>3.64</td><td>3.42</td></tr><tr><td>3.68</td><td>4.02</td></tr><tr><td>3.94</td><td>3.98</td></tr></table>	Leergroep 1 N=5	Leergroep 2 N=5	3.64	3.42	3.68	4.02	3.94	3.98	
Leergroep 1 N=5	Leergroep 2 N=5									
3.64	3.42									
3.68	4.02									
3.94	3.98									
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de nameting de volgende schalen: • Gevoel van verbondenheid • Interactief leren • Vertrouwen	<table><tr><th>Leergroep 2 N=0</th><th>Leergroep 3 N=2</th></tr><tr><td>-</td><td>3.78</td></tr><tr><td>-</td><td>4.25</td></tr><tr><td>-</td><td>4.00</td></tr></table>	Leergroep 2 N=0	Leergroep 3 N=2	-	3.78	-	4.25	-	4.00	
Leergroep 2 N=0	Leergroep 3 N=2									
-	3.78									
-	4.25									
-	4.00									
Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan sociale binding in de leergemeenschap?	Het verzorgen van de check-in per bijeenkomst – door de verschillende studentenkoppels – leverde aandacht op voor het sociale aspect van de leergemeenschap. Dit is een belangrijke stap om de sociale binding in de leergemeenschap te verstevigen. Leerpunt is om vooraf duidelijke kaders mee te geven qua tijdsduur. Een bescheiden start is gemaakt met studentenkoppels verantwoordelijk te maken voor een inhoudelijke bijdrage aan een les in de leergemeenschap. Mogelijk kan zo'n inhoudelijke bijdrage ook de sociale binding positief beïnvloeden. Echter is het hiervoor onder meer noodzakelijk dat de inhoudelijke bijdrage vooraf beter en meer gestructureerd in het lesprogramma aan bod komt, zodat de studenten op voorhand weten wat er van hen wordt verwacht.									
Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan gezamenlijk leren in deze leergemeenschap?	Door het verdelen van taken onder studentenkoppels namen de studenten verantwoordelijkheid voor het voorbereiden en invullen van een gedeelte van de bijeenkomsten. Wanneer er meer inhoudelijke bijdrage van studenten wordt verwacht en gevraagd zal dit naar verwachting het gezamenlijk leren bevorderen.									

Hogeschool Saxion – Actieplan 1 van 2

Beschrijving experiment	
Leergemeenschap (opleiding/naam)	Verpleegkunde (coachgroep) – Deeltijd
Wie zijn de deelnemers aan de leergemeenschap?	Studenten van de coachgroepen binnen de opleiding HBO-V van de Saxion Parttime School. <i>Opmerking: Binnen één coachgroep zitten studenten uit verschillende studie jaren en individuele studie-programma's.</i>
Welke 'hoe'-vraag is geformuleerd bij aanvang van het experiment?	Hoe richt je de (online) coachingsbijeenkomsten zo in dat ze voor alle studenten interessant zijn en organisatorisch behapbaar?
Welke ontwerpprincipes zijn in het experiment uitgewerkt?	- Gedeelde en gezamenlijke doelen - Elkaar leren kennen
Welke concrete activiteiten zijn uitgevoerd in het experiment? (indien mogelijk per ontwerp principe beschrijven)	Er is een kennismakingssessie geweest met de gehele coachgroep en daarna een aparte sessie voor de nieuwe studenten in de coachgroep. Vervolgens weer een bijeenkomst met de gehele coachgroep. De eerste bijeenkomst die in het teken stond van kennismaken met elkaar, werd niet door alle studenten positief ontvangen. Studenten hebben mogelijk verschillende behoeftes en wellicht speelt (online) het gevoel van veiligheid ook een rol. Naast de coachgroep heeft de docent in het vakonderwijs ook meer aandacht gecreëerd voor elkaar leren kennen, door studenten te vragen even kort iets over hun achtergrond te vertellen voordat zij bijv. inhoudelijk antwoord gaven of hun vraag stelden. Differentiëren voor de verschillende doelgroepen binnen de coachgroep is een uitdaging en een zoektocht. Nieuwe studenten vinden elkaar wel in gemeenschappelijke vraagstukken en thema's. Hetzelfde geldt voor ouderejaarsstudenten. Maar hoe kun je beiden groepen met elkaar verbinden en wat kunnen studenten in verschillende fasen van hun opleiding bij elkaar halen?
Zijn er (ICT-)tools ingezet en zo ja, welke?	- Blackboard (Collaborate) - Microsoft Teams

Zijn er na de tussentijdse evaluatie aanpassingen gedaan aan het experiment? Zo ja, welke aanpassingen?	Niet gedurende het experiment zelf, maar vanuit de opgedane ervaringen en uitwisseling in de sessies is het idee ontstaan om naast onderwerpen als stage en afstuderen verbindende thematiek te gaan zoeken in de multidisciplinariteit binnen het vakgebied van de verpleegkunde. Bijv. een themasessie rondom het werken in de thuiszorg, waarbij studenten uit verschillende thuiszorgorganisaties inhoudelijke input geven en de hele groep ervaringen met elkaar kan uitwisselen hierover. Het doel is dan inzicht geven in de werkzaamheden van de verpleegkundige binnen de betreffende sector en gezamenlijk betekenis geven hieraan. Ook het weg-nemen van vooroordelen over de verschillende sectoren binnen het vakgebied en studenten stimuleren eens een dag mee te lopen of stage te lopen in de betreffende sector (verbreden blik/ perspectief op de professie van verpleegkundige). Deze themasessies moeten nog plaatsvinden, maar het idee is dat dit in principe facultatieve bijeenkomsten zijn waarmee gedifferentieerd kan worden naar de interesses en behoeften van de diverse groep studenten. Ook is geopperd om het buddysysteem weer nieuw leven in te blazen. Hierbij worden ouderejaarsstudenten gekoppeld aan jongerejaarsstudenten.
Ervaringen van deelnemers aan leergemeenschap	
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de voormeting de volgende schalen:	N=15 - Gevoel van verbondenheid - Interactief leren - Vertrouwen
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de nameting de volgende schalen:	N=13 - Gevoel van verbondenheid - Interactief leren - Vertrouwen

Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan sociale binding in de leergemeenschap?	De organisatie van (online) bijeenkomsten met de coachgroep waarbij aandacht is voor een voorstelronde, en waar ook in kleinere subgroepen uiteen wordt gegaan. Van belang in een online omgeving is dat deze goed toegankelijk is en iedereen goed te zien en verstaan is (camera en microfoon). Alhoewel voor sociale binding de techniek niet overal in kan voorzien en persoonlijke ontmoeting op locatie een essentieel onderdeel lijkt. Verder kan werken bij dezelfde organisatie nog zorgen voor een extra gevoel van binding.
Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan gezamenlijk leren in deze leergemeenschap?	Peer feedback en intervisie met medestudenten. Dit vond plaats in kleinere subgroepen. Daarbij is het wel van belang dat een student actief zijn of haar eigen feedback- of hulpvragen formuleert.

Hogeschool Saxion – Actieplan 2 van 2

Beschrijving experiment	
Leergemeenschap (opleiding/naam)	Ad Management (coachgroep) – Deeltijd
Wie zijn de deelnemers aan de leergemeenschap?	Studenten van de coachgroepen binnen de opleiding Ad Management van de Saxion Parttime School. Deze studenten zijn op het moment van het experiment allemaal net met hun studie gestart.
Welke 'hoe'-vraag is geformuleerd bij aanvang van het experiment?	Hoe zorg je ervoor dat studenten elkaar daadwerkelijk leren kennen? Ook gezien het (huidige) online karakter van de opleiding en je elkaar niet altijd treft. En hoe zorg je voor bereidheid om mee te doen (commitment) en initiatief van studenten om elkaar te helpen en verantwoordelijkheid te nemen voor elkaars leren?
Welke ontwerpprincipes zijn in het experiment uitgewerkt?	- Gedeelde en gezamenlijke doelen - Elkaar leren kennen

Welke concrete activiteiten zijn uitgevoerd in het experiment? (indien mogelijk per ontwerp-principe beschrijven)	Er zijn voorafgaand aan de inhoudelijke colleges twee bijeenkomsten met de coachgroepen georganiseerd. Deze bijeenkomsten waren gezamenlijk met alle coachgroepen (3 groepen met in totaal 19 studenten). De insteek van de eerste bijeenkomst was kennismaken met elkaar. De tweede bijeenkomst stond in het teken van meer praktische zaken om studenten goed op gang te helpen met de opleiding en duidelijk maken wat er van hen wordt verwacht. Vervolgens heeft de coach de eigen studenten individueel gesproken over hoe het met ze gaat in relatie tot de opleiding. De coach heeft de studenten gestimuleerd elkaar ook buiten de lessen te ontmoeten. Om peer feedback en onderling contact te stimuleren heeft de docent een wekelijks terugkerend moment in Microsoft Teams ingericht voor de studenten voor het bespreken van de beroepsproducten. De docent was hierbij zelf niet aanwezig. Daarna is er een bijeenkomst geweest met alleen de eigen coachgroep (5 tot 8 studenten) waarin de vraag centraal stond wat de studenten zelf als doel(en) zien voor de coachgroep. Waar willen zij het over hebben met elkaar en de coach (bijv. vakinhoud, professionele ontwikkeling)? Opvallend was dat een aanzienlijk deel van de studenten binnen dezelfde organisatie werkt en dat binding tussen deze studenten makkelijker op gang lijkt te komen, maar juist minder makkelijk met de rest van de groep.
Zijn er (ICT-)tools ingezet en zo ja, welke?	Bij de kennismakingsbijeenkomst is gebruik gemaakt van alternatieve, niet-standaard vragen waardoor studenten iets over zichzelf konden vertellen. Bijvoorbeeld: Welke droomreis wil je maken? Dit voorkomt dat het saai wordt en fleurt de bijeenkomst op! Tips voor websites met dergelijke vragen: checkin.dare-say.io/ en toggl.com/blog/icebreaker-questions Verder de standaard applicaties voor onderwijs: Blackboard (Collaborate) en Microsoft Teams.

Zijn er na de tussentijdse evaluatie aanpassingen gedaan aan het experiment? Zo ja, welke aanpassingen?	Op basis van de beoogde doelen/wensen die studenten aangeven wilde de docent zoeken naar passende en verbindende thema's. Echter bleken studenten nog moeite te hebben met het formuleren van inhoudelijke doelen en waren zij nog primair bezig met wegwijs worden in de opleiding en het studeren eigen maken. De docent gaat daarom volgend semester opnieuw met de studenten in gesprek over de beoogde doelen van de coachgroep.
Ervaringen van deelnemers aan leergemeenschap	
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de voormeting de volgende schalen:	N=3 • Gevoel van verbondenheid • Interactief leren • Vertrouwen • 3.11 • 3.57 • 3.50
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de nameting de volgende schalen:	N=2 • Gevoel van verbondenheid • Interactief leren • Vertrouwen • 4.10 • 4.35 • 4.20
Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan sociale binding in de leergemeenschap?	De organisatie van (online) bijeenkomsten met de coachgroep waarin aandacht was voor kennismaking met elkaar. Persoonlijke ontmoeting op locatie lijkt hierbij wel een essentieel onderdeel, dus de techniek kan niet alles ondervangen m.b.t. het bevorderen van sociale binding. Verder kan werken bij dezelfde organisatie nog zorgen voor een extra gevoel van binding en een lagere drempel om elkaar proactief op te zoeken en contact op te nemen.
Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan gezamenlijk leren in deze leergemeenschap?	Het laagdrempelige contact via de appgroep, persoonlijke ontmoeting en belcontact. Ook maakten de studenten actief gebruik van het wekelijkse moment dat de docent in Microsoft Teams had aangemaakt voor het bespreken van hun beroepsproducten (binnen de Saxion Parttime School wordt er getoetst aan de hand van beroepsproducten).

Hanzehogeschool Groningen – Actieplan 1 van 2

Beschrijving experiment	
Leergemeenschap (opleiding/naam)	Verpleegkunde – Voltijd
Wie zijn de deelnemers aan de leergemeenschap?	Tien 3 ^e /4 ^e -jaars studenten die hun tweede of derde stage doen, bij verschillende instellingen in de GGZ.
Welke 'hoe'-vraag is geformuleerd bij aanvang van het experiment?	Hoe kan in de leergemeenschap aandacht zijn voor het optimaliseren van het gezamenlijke leerplezier?
Welke ontwerpprincipes zijn in het experiment uitgewerkt?	• Bereidheid om mee te doen (actieve deelname, gedeeld eigenaarschap) • Elkaar leren kennen • Delen van informatie en kennis • Programma en instructiestrategieën
Welke concrete activiteiten zijn uitgevoerd in het experiment? (indien mogelijk per ontwerp-principe beschrijven)	<u>Delen van informatie en kennis & elkaar leren kennen & bereidheid om mee te doen</u> • Studenten tussen de originele bijeenkomsten door de samen spar-momenten laten organiseren. <u>Elkaar leren kennen</u> • Een BBQ in het plantsoen laten organiseren. – In de pauzemomenten leuke energizer doen, ook om elkaar beter te leren kennen. – Groepsapp aangemaakt. • Op de Padlet staat alle verzamelde informatie en kennis. • Overzicht gemaakt van wie, waar stage loopt en welke modules ze doen. Meeloopdagen bij elkaar organiseren. <u>Programmering en instructiestrategieën</u> • Studenten taken geven binnen de les. • Voorzitter • Chef plezier (verantwoordelijk voor energizers) • Notulist/dataverzamelaar • Agendamaker • Afgesproken dat er ruimte is voor stage-ervaringen én intervisie én opdrachten. • Agendamaker checkt vóór de bijeenkomst wat er op de agenda moet komen
Zijn er (ICT-)tools ingezet en zo ja, welke?	Padlet voor kennismaking.

Zijn er na de tussentijdse evaluatie aanpassingen gedaan aan het experiment? Zo ja, welke aanpassingen?	De rollen agendmaker en voorzitter samenvoegen, rol tijdbewaker toevoegen. De wens is dat de leerbehoefte van de studenten meer tot uiting komt in de agendapunten. De studenten lijken zich nu niet verantwoordelijk te voelen voor de toegevoegde agendapunten.
Ervaringen van deelnemers aan leergemeenschap	
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de voormeting de volgende schalen:	N=5 • Gevoel van verbondenheid • Interactief leren • Vertrouwen
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de nameting de volgende schalen:	N=0 • - • - • -
Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan sociale binding in de leergemeenschap?	Er zijn verschillende activiteiten en (ICT-)tools ingezet om elkaar te leren kennen. Zo hebben studenten een BBQ georganiseerd, is er een kennismaking aan de hand van Padlet gedaan en is halverwege de periode een quiz gemaakt via Kahoot (aan de hand van persoonlijke input van de studenten, zoals: iets wat je hebt meegemaakt, hobby's, grappig feitje over jezelf, iets wat de anderen niet over jou weten).
Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan gezamenlijk leren in deze leergemeenschap?	De docent heeft vooral ingezet op bereidheid om mee te doen (commitment), middels het verdelen van studentrollen en peer feedback. Door het verdelen van de studentrollen namen de studenten verantwoordelijkheid voor het voorbereiden en invullen van de bijeenkomsten. Het verdelen van de studentrollen (tijdbewaker, agendmaker, notulist, chef plezier) werkt erg goed om studenten actiever betrokken te krijgen en hen van verschillende kanten te zien. Op de 'chef plezier' wordt goed gereageerd. Het brengt humor en energie in de bijeenkomsten, dit bevordert de (werk)sfeer.

Hanzehogeschool Groningen – Actieplan 2 van 2

Beschrijving experiment	
Leergemeenschap (opleiding/naam)	Management in de Zorg – Voltijd
Wie zijn de deelnemers aan de leergemeenschap?	De studenten zijn afstudeerders. In consultgroepen worden 4 tot 5 studenten begeleid door twee docenten.
Welke 'hoe'-vraag is geformuleerd bij aanvang van het experiment?	Hoe kunnen studenten in de leergemeenschap groeien in het nemen van eigen regie?
Welke ontwerpprincipes zijn in het experiment uitgewerkt?	• Gedeelde en gezamenlijke doelen: formuleren doelen bijeenkomsten • Bereidheid om mee te doen: actieve deelname tijdens maar ook voor de sessies • Delen van informatie en kennis: interactie en feedback • Elkaar leren kennen: elkaar bereiken ook buiten de sessies om • Vertrouwen en samenwerken: veilige en open sfeer, gelijkwaardig • Hulpbronnen en randvoorwaarden: zie platform/ (ICT-)tools • Programma en instructiestrategieën: duidelijke structuur/ rol wisselen
Welke concrete activiteiten zijn uitgevoerd in het experiment? (indien mogelijk per ontwerp-principe beschrijven)	Gedeelde en gezamenlijke doelen + bereidheid om mee te doen: Begonnen in de eerste bijeenkomst om regels af te spreken en structuur aan te brengen, toen ook aangegeven dat studenten vanaf de tweede bijeenkomst meer regie moesten nemen. Vertrouwen en samenwerken: er wordt in Microsoft Teams gewerkt, zodat studenten stukken kunnen uploaden, in elkaars stukken kunnen lezen en feedback kunnen geven (peer feedback speelt belangrijke rol in deze leergemeenschap, dat zorgt voor wederzijdse afhankelijkheid en gevoel van verantwoordelijkheid voor elkaars leren). Delen van informatie en kennis: studenten moeten bij het uploaden van hun stukken (delen van hun scriptie) aangeven wat hun feedbackvragen zijn en waar ze het graag over willen hebben tijdens de bijeenkomst. Dat bepaalt de inhoudelijke agenda.

	Bereidheid om mee te doen + programma en instructiestrategieën: Er wordt gewerkt met roulerend voorzitterschap, een notulist en een timekeeper. De bijeenkomsten duren 2 uur waardoor alle studenten ongeveer 20 minuten de tijd krijgen per persoon. Studenten zijn eerst aan het woord en geven elkaar feedback. De docent grijpt alleen in wanneer inhoudelijk nodig en komt pas aan het einde aan bod om nog wat toe te voegen aan wat de studenten al hebben gezegd. Is minder aan het woord dan voorheen.
Zijn er (ICT-)tools ingezet en zo ja, welke?	• Blackboard (Collaborate) • Microsoft Teams
Zijn er na de tussentijdse evaluatie aanpassingen gedaan aan het experiment? Zo ja, welke aanpassingen?	Zou wat meer willen gaan richting elkaars talenten benutten (zowel in de rol binnen de bijeenkomst als de rol in de groep, gelet op hoe studenten elkaar helpen/feedback geven/samen werken tussen de bijeenkomsten door). Hoe krijg je de talenten van de studenten naar boven? Dan kun je op basis daarvan ook met elkaar bekijken wat je dan aan elkaars talent kunt hebben. Er is nu bijvoorbeeld een student in de groep die heel goed is in infographics e.d. Zo zijn er natuurlijk meer talenten in een groep, maar daar wordt nu niet expliciet iets mee gedaan.
Ervaringen van deelnemers aan leergemeenschap	
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de voormeting de volgende schalen:	N=7 • Gevoel van verbondenheid • Interactief leren • Vertrouwen
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de nameting de volgende schalen:	N=3 • Gevoel van verbondenheid • Interactief leren • Vertrouwen

Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan sociale binding in de leergemeenschap?	Er wordt in Microsoft Teams gewerkt, waar stukken worden geüpload en studenten elkaar feedback geven. Peer feedback speelt een belangrijke rol in deze leergemeenschap, dat zorgt voor wederzijdse afhankelijkheid en gevoel van verantwoordelijkheid voor elkaars leren.
Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan gezamenlijk leren in deze leergemeenschap?	Studenten geven bij het uploaden van hun stukken aan wat hun feedbackvragen zijn en waar ze het graag over willen hebben tijdens de bijeenkomst. Dat bepaalt de inhoudelijke agenda.

De Haagse Hogeschool – Actieplan 1 van 2

Beschrijving experiment	
Leergemeenschap (opleiding/naam)	Pabo – Deeltijd
Wie zijn de deelnemers aan de leergemeenschap?	Studenten die starten met de deeltijd Pabo.
Welke 'hoe'-vraag is geformuleerd bij aanvang van het experiment?	Hoe laat je studenten bij aanvang van de opleiding echt met elkaar kennismaken, zodat sociale binding en informeel contact gefaciliteerd en leergemeenschappen gevormd kunnen worden, waarbij rekening gehouden wordt met verschillende leerstijlen, behoeften en tempo?
Welke ontwerpprincipes zijn in het experiment uitgewerkt?	• Elkaar leren kennen • Vertrouwen en samenwerken
Welke concrete activiteiten zijn uitgevoerd in het experiment? (indien mogelijk per ontwerp-principe beschrijven)	Om elkaar te leren kennen is er op 1 februari een digitale startbijeenkomst georganiseerd. Alle studenten zijn uitgenodigd een bijdrage te leveren aan het smoelenboek, waarin ze zichzelf voorstellen. Hier is ook gevraagd naar de contactbehoefte. Er zijn inmiddels drie vragenuren geweest. Er zijn geen informele online ontmoetingsmomenten georganiseerd.

Zijn er (ICT-)tools ingezet en zo ja, welke?	De online kennismaking via een online spel (fizzinity.nl) bleek een succes te zijn. Het smoelenboek is ingevuld (via een format in Word), studenten hebben het bekeken en elkaar opgezocht, ook n.a.v. het kennismakingsspel dat ze in groepjes hebben gespeeld. Zo zijn er appgroepen ontstaan. Er zijn veel vragen onder studenten. Met een vragen-uurtje alleen voorzien we niet in de verschillende behoeften van studenten. Overigens lukte dat met fysiek onderwijs ook niet altijd.
Zijn er na de tussentijdse evaluatie aanpassingen gedaan aan het experiment? Zo ja, welke aanpassingen?	In eerste instantie waren de bijeenkomsten van de februari-instroom en septemberinstroom apart geroosterd en waarbij deze groepen dus apart bediend zouden worden. De studentenaantallen lieten dat echter niet toe, waardoor de groepen (september- en februari-instroom) nu samen les krijgen. Dat zorgt aan de ene kant voor kruisbestuiving tussen de groepen: studenten kunnen elkaar helpen. In het nieuwe ontwerp moeten docenten in hun lessen meer aandacht besteden aan de behoeften van beide studentengroepen. In de toekomst willen we de coaches een actieve rol geven bij de online kennismaking/ het spel. Dit gebeurt bij fysieke bijeenkomsten namelijk wel. Nu was er enige vrijblijvendheid in deelname van de docenten.
Ervaringen van deelnemers aan leergemeenschap	
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de voormeting de volgende schalen:	N=8 • Gevoel van verbondenheid • Interactief leren • Vertrouwen
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de nameting de volgende schalen:	N=2 • Gevoel van verbondenheid • Interactief leren • Vertrouwen

Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan sociale binding en gezamenlijk leren in de leergemeenschap?	• Een smoelenboek (hiervoor moesten studenten hun gegevens aanleveren, maar ook wat leuke/originele vragen over zichzelf beantwoorden). • Op basis van het smoelenboek is een appgroep aangemaakt. Die appgroep heeft een grote rol gespeeld in onderling contact en elkaar op weg helpen in de chaos. Op één of andere manier heeft die chaos ook wel geholpen om elkaar verbonden te voelen daarin. • Een kennismakingsactiviteit in de vorm van een spel via Microsoft Teams. • Er is doordat de opleiding deelnam aan dit onderzoek veel meer de tijd genomen om stil te staan bij de kennismaking. • Door COVID-19 moest het anders; het moest corona-proof worden. En door met elkaar te bespreken hoe we sociale binding en gezamenlijk leren konden realiseren, dus met docenten én studenten, is er met een veel kritischere blik hiernaar gekeken dan anders.
---	---

De Haagse Hogeschool – Actieplan 2 van 2

Beschrijving experiment	
Leergemeenschap (opleiding/ naam)	Voeding en Diëtetiek – Deeltijd
Wie zijn de deelnemers aan de leergemeenschap?	Studenten van de nieuwe februari-instroom van de deeltijdopleiding Voeding en Diëtetiek.
Welke 'hoe'-vraag is geformuleerd bij aanvang van het experiment?	Hoe laat je studenten bij aanvang van een module binnen een studiegroep echt met elkaar kennismaken, zodat sociale binding en informeel contact gefaciliteerd zijn, rekening houdend met verschillende leervoorkeuren, behoeften en tempo?
Welke ontwerpprincipes zijn in het experiment uitgewerkt?	Elkaar leren kennen

Welke concrete activiteiten zijn uitgevoerd in het experiment? (indien mogelijk per ontwerp-principe beschrijven)	Inhoudelijke kennismaking met de module: ervaringsdeskundige student deelt zijn ervaringen met de module. Sociale kennismaking: plenair. Vertellen over jezelf/foto + naam en achternaam (telnr of mailadres?) + iets van jezelf op Yamboard of Padlet zetten – mix van serieus-minder serieus (als in een Tinderprofiel) + daarna in kleine groepjes kennismaken. Aan de slag in studiegroepen. Faciliteren van een online classroom voorafgaand aan of volgende op een onderwijsdag om nog even verder te kletsen.
Zijn er (ICT-)tools ingezet en zo ja, welke?	Bij alle modules is er een Padlet gemaakt ter kennismaking, deze is goed ingevuld. Dit kostte wel veel tijd tijdens de bijeenkomst waardoor er weinig tijd voor de les zelf overbleef. Naast deze Padlet met profielen van alle studenten zijn studiegroepen ingedeeld van 6 tot 8 mensen. De kennismakingsactiviteit is in Blackboard Collaborate gestart, daarna zijn de studenten per groepje uit elkaar gegaan. In Microsoft Teams een blijvende groep voor studiegroepen aangemaakt door studenten zelf.
Zijn er na de tussentijdse evaluatie aanpassingen gedaan aan het experiment? Zo ja, welke aanpassingen?	De afstemming met collega's in andere modules kan strakker. Er zijn afspraken over gemaakt om dit te doen, nu ook gezamenlijk proberen dit te volgen. Dit is nu nog niet geborgd. Studiegroepen hebben geen formele plek. Meer uniforme aanpak in propedeuse groepen. Per nieuwe deelmodule aandacht hebben voor: zijn er studiegroepen, hoe lopen de studiegroepen, heeft iedereen een studiegroep? Sociale binding lijkt invloed te hebben op studieplezier: als studiegroep goed bevalt, blijf ik ook in de studiegroep als ik een vrijstelling heb. Er zijn informele ontmoetingsmomenten georganiseerd. Dit voelde ongemakkelijk en er wordt niet veel uitgewisseld. Docent moet hard werken om het gesprek gaande te houden. Voelt niet als een succesvolle interventie.

Ervaringen van deelnemers aan leergemeenschap	
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de voormeting de volgende schalen:	N=21
• Gevoel van verbondenheid • Interactief leren • Vertrouwen	• 3.29 • 3.79 • 3.70
Hoe waardeerden deelnemers tijdens de nameting de volgende schalen:	N=16
• Gevoel van verbondenheid • Interactief leren • Vertrouwen	• 2.97 • 3.45 • 3.39
Welke activiteiten en (ICT-)tools hebben volgens deelnemers bijgedragen aan sociale binding en gezamenlijk leren in de leergemeenschap?	Smoelenboek via Padlet. Appgroepen voor zowel praktische zaken/vragen als meer inhoudelijke zaken. Een ouderejaarsstudent een introductie laten verzorgen. Docent moet een actieve rol innemen bij de sociale binding en het indelen van groepjes. Het tussentijds shuffelen van groepjes.

Bijlage 2: Vragenlijst studenten leergemeenschappen

Voor het verzamelen van data over de effectiviteit en bruikbaarheid van de ontwerpprincipes en de daarbij ingezette interventies werkvormen en (ICT-)tools, is gebruik gemaakt van onderstaande vragenlijst.

Metten van classroom community

In onderstaande tabel staat een gevalideerde vragenlijst voor het meten van classroom community^{xxiv}. In deze meting kan onderscheid gemaakt worden tussen twee subschalen: 'gevoel van verbondenheid' en 'interactief leren'. 'Gevoel van verbondenheid' gaat over de sociale binding in de groep en de 'interactief leren' gaat over het leren zelf. Ook zijn er items toegevoegd uit een bestaande vragenlijst over wederkerigheidsgedrag^{xi}. Deze stellingen hebben betrekking op het onderling vertrouwen in de leergemeenschap.

Invulling en aanpassing

Alle stellingen zijn beantwoord op een 5-punts Likertschaal van geheel oneens tot en met geheel eens. De groen gekleurde items zijn negatief geformuleerd: de scores op deze items zijn gehercodeerd voor de analyse. De stellingen 15 en 17 bleken in eerder onderzoek^{xxiv} toch niet goed te passen binnen de schaal 'gevoel van verbondenheid': de subschaal is daarom roodgekleurd in de tabel. Studenten bleken niet goed te begrijpen hoe ze deze vragen moesten interpreteren en wat de onderzoekers dus precies wilden weten. Daarom is gekozen om item 15 te herformuleren (zie de blauwe tekst voor de aanpassing) en item 17 te verwijderen.

Voor alle stellingen geldt dat waar nodig een aanvulling of aanpassing is gedaan om de vraagstelling goed aan te laten sluiten bij de context van dit onderzoek. Er is bijvoorbeeld gebruik gemaakt van de term 'in deze leergemeenschap' en de term 'deelnemers' in plaats van 'studenten').

Gebruikte inleiding voormeting:

Wat fijn dat je wilt deelnemen aan de vragenlijst van het onderzoeksproject Lifego (**L**eer-gemeenschappen **i**n **f**lexibel en **g**epersonaliseerd **o**nderwijs). Het doel van dit project is te onderzoeken hoe opleidingen de sociale binding tussen studenten en studenten en docenten kunnen optimaliseren in online en blended leergemeenschappen. We werken in dit project samen met vier hogescholen: De Haagse Hogeschool, Hogeschool Saxion, Hogeschool Leiden en Hanzehogeschool Groningen.

Deze vragenlijst gaat over de sociale binding die jij ervaart in de leergemeenschap. Wij vragen je straks aan te geven van welke leergemeenschap jij onderdeel bent. Vul de vragenlijst in vanuit het perspectief van sociale binding in deze leergemeenschap. We zijn benieuwd naar jouw ervaring. Er is dan ook geen goed of fout. Over een aantal weken ontvang je dezelfde vragenlijst nog een keer, zodat we kunnen onderzoeken of de ervaren sociale binding in de leergemeenschap is veranderd.

Gebruikte inleiding nameting:

Wat fijn dat je wilt deelnemen aan de vragenlijst van het onderzoeksproject Lifego (**L**eer-gemeenschappen **i**n **f**lexibel en **g**epersonaliseerd **o**nderwijs). Het doel van dit project is te onderzoeken hoe opleidingen de sociale binding tussen studenten en studenten en docenten kunnen optimaliseren in online en blended leergemeenschappen. We werken in dit project samen met vier hogescholen: De Haagse Hogeschool, Hogeschool Saxion, Hogeschool Leiden en Hanzehogeschool Groningen.

Net als de vorige vragenlijst, gaat deze vragenlijst over de ervaren sociale binding in de leergemeenschap. Daarnaast zijn we ook benieuwd naar je ervaring met hoe de leergemeenschap is vormgegeven in de afgelopen weken. Wij vragen je straks weer aan te geven van welke leergemeenschap jij onderdeel bent, vul de vragenlijst in vanuit het perspectief van sociale binding en activiteiten in deze leergemeenschap. Invullen kan tot en met 16 mei a.s.

Vragenlijst studenten leergemeenschappen

Deel 1 vragenlijst: Splitsingsvariabelen

	Antwoordopties	Voor- en/of Nameting
1	Informed consent Om de onderzoeksgegevens te gebruiken vragen we je toestemming. Je treft hier een digitale manier aan om jouw toestemming te verlenen. Deze toestemming heeft dezelfde waarde als een op papier ondertekend formulier. Na je akkoord volgen de vragen. Ik verklaar hierbij dat ik voldoende en op duidelijke wijze ben ingelicht over de aard en de methode van het onderzoek. Ik stem geheel vrijwillig in met deelname aan dit onderzoek. En dat de resultaten voor onderzoeksdoeleinden worden gebruikt. Mijn gegevens worden geanonimiseerd verwerkt. Ik begrijp bovenstaande tekst en ga akkoord met deelname aan dit onderzoek.	• Akkoord • Niet akkoord Voor- en Nameting

2	Van welke leergemeenschap maak je deel uit?	• Hogeschool Leiden: – Pabo – Lerarenopleiding Omgangskunde, Gezondheidszorg & Welzijn – Management in de Zorg • De Haagse Hogeschool: – Voeding en diëtetiek – Pabo • Hanzehogeschool Groningen: – HBO-V – Management in de Zorg • Hogeschool Saxion: – HBO-V – Ad Management	Voor- en Nameting
3	Hoe lang ben je al onderdeel van deze leergemeenschap?	• Sinds deze periode/ kwartiel/semester • Sinds semester 1 van dit collegejaar (tussen sept 2020 en januari 2021 gestart) • Langer, namelijk sinds...	Voor- en Nameting
4	Volg je de opleiding in voltijd, deeltijd of duaal?	• Voltijd • Deeltijd of duaal	Voor- en Nameting
5	Wat is je leeftijd?	[cijfers invullen] jaar	Voor- en Nameting
6	Hoeveel van de bijeenkomsten van deze leergemeenschap heb je bijgewoond? <i>Kies het antwoord dat het beste aansluit</i>	• Geen • Ongeveer een kwart • Ongeveer de helft • Ongeveer driekwart • Alle	Nameting
7	In welke setting vonden deze bijeenkomsten plaats?	• Volledig online • Volledig op locatie • Deels online en deels op locatie • Hybride (tegelijkertijd online en op locatie)	Nameting

Deel 2 vragenlijst – Items voor- en nameting: sociale binding en vertrouwen

		Antwoordschaal		Subschaal
		geheel oneens	geheel eens	
1	Ik vind dat de deelnemers in deze leergemeenschap betrokken zijn bij elkaar	☐	☐	Gevoel van verbondenheid
2	Ik word in deze leergemeenschap aangemoedigd om vragen te stellen	☐	☐	Interactief leren
3	Ik voel me verbonden met anderen in deze leergemeenschap	☐	☐	Gevoel van verbondenheid
4	Ik vind het moeilijk om hulp te krijgen als ik een vraag heb	☐	☐	Interactief leren
5	Ik ervaar geen groepsgevoel bij de leergemeenschap	☐	☐	Gevoel van verbondenheid
6	Ik krijg op tijd feedback van deelnemers binnen de leergemeenschap	☐	☐	Interactief leren
7	Ik vind de deelnemers binnen deze leergemeenschap net één familie	☐	☐	Gevoel van verbondenheid
8	Ik voel me ongemakkelijk als ik moet aangeven dat ik iets niet begrijp	☐	☐	Interactief leren
9	Ik voel me in de leergemeenschap geïsoleerd	☐	☐	Gevoel van verbondenheid
10	Ik spreek niet graag vrijuit tijdens de bijeenkomsten van de leergemeenschap	☐	☐	Interactief leren
11	Ik vertrouw de andere deelnemers in deze leergemeenschap	☐	☐	Gevoel van verbondenheid
12	Ik leer alleen maar oppervlakkig in deze leergemeenschap	☐	☐	Interactief leren
13	Ik kan bouwen op de andere deelnemers in deze leergemeenschap	☐	☐	Gevoel van verbondenheid

14	Andere deelnemers in deze leergemeenschap helpen me niet om te leren	☐	☐	Interactief leren
15	Andere deelnemers in deze leergemeenschap zijn in hun leerproces afhankelijk van mij	☐	☐	Gevoel van verbondenheid
16	Ik krijg ruim voldoende mogelijkheden om te leren binnen deze leergemeenschap	☐	☐	Interactief leren
17	Mijn leerbehoefte wordt niet vervuld binnen deze leergemeenschap	☐	☐	Interactief leren
18	Ik vertrouw erop dat de andere deelnemers in deze leergemeenschap me zullen ondersteunen	☐	☐	Gevoel van verbondenheid
19	Deze leergemeenschap stimuleert mijn verlangen om te leren niet	☐	☐	Interactief leren
20	In deze leergemeenschap ziet men het als een gemeenschappelijk belang om samen te leren	☐	☐	Onderling vertrouwen (wederkerigheidsgedrag)
21	In deze leergemeenschap is iedereen echt in elkaar geïnteresseerd	☐	☐	Onderling vertrouwen (wederkerigheidsgedrag)
22	In deze leergemeenschap kan men op elkaar rekenen als iemand een probleem heeft	☐	☐	Onderling vertrouwen (wederkerigheidsgedrag)
23	In deze leergemeenschap hangt er altijd een ongemakkelijk sfeer	☐	☐	Onderling vertrouwen (wederkerigheidsgedrag)
24	In deze leergemeenschap is het niet moeilijk om openhartig te zijn	☐	☐	Onderling vertrouwen (wederkerigheidsgedrag)
25	In deze leergemeenschap gaat het er altijd om wie zijn zin krijgt en wie niet	☐	☐	Onderling vertrouwen (wederkerigheidsgedrag)
26	In deze leergemeenschap kan men op elkaar vertrouwen	☐	☐	Onderling vertrouwen (wederkerigheidsgedrag)
27	In deze leergemeenschap wordt ervoor gezorgd dat iedereen aan bod komt	☐	☐	Onderling vertrouwen (wederkerigheidsgedrag)
28	In deze leergemeenschap is het belangrijk om krachtig over te komen	☐	☐	Onderling vertrouwen (wederkerigheidsgedrag)
29	In deze leergemeenschap is er weinig begrip voor elkaar	☐	☐	Onderling vertrouwen (wederkerigheidsgedrag)

Deel 3 vragenlijst – Items nameting: Evaluatie experiment

Antwoordschaal		
30	Bij <u>aanvang</u> van periode 3/kwartiel 3/semester 2 is in deze leergemeenschap aandacht besteed aan elkaar leren kennen.	geheel oneens geheel eens ○ ○ ○ ○ ○
31	<u>Halverwege en/of aan het einde</u> van periode 3/kwartiel 3/ semester 2 is in deze leergemeenschap aandacht besteed aan elkaar leren kennen.	geheel oneens geheel eens ○ ○ ○ ○ ○
32	Ik heb in de afgelopen periode/kwartiel mijn medestudenten en docent(en) in deze leergemeenschap leren kennen.	geheel oneens geheel eens ○ ○ ○ ○ ○
33	In de afgelopen periode/kwartiel is door de docent(en) van de leergemeenschap informeel contact tussen de deelnemers aangemoedigd om elkaar nog beter te leren kennen.	geheel oneens geheel eens ○ ○ ○ ○ ○
34	Kun je toelichten welke activiteiten en (ICT-) tools naar jouw idee hebben bijgedragen aan het elkaar leren kennen binnen de leergemeenschap? En waarom?	
35	In deze leergemeenschap hebben we met elkaar besproken wat het doel is van de leergemeenschap, wat we met elkaar willen bereiken.	geheel oneens geheel eens ○ ○ ○ ○ ○
36	In deze leergemeenschap hebben we met elkaar besproken wat we van elkaar verwachten.	geheel oneens geheel eens ○ ○ ○ ○ ○
37	De activiteiten die we hebben gedaan in de leergemeenschap droegen bij aan het behalen van het gezamenlijke doel.	geheel oneens geheel eens ○ ○ ○ ○ ○
38	Kun je toelichten welke activiteiten en (ICT-)tools naar jouw idee hebben bijgedragen aan het bepalen en bereiken van het doel van de leergemeenschap? En waarom?	
39	Wil je nog iets kwijt over de sociale binding die je ervaart in jouw leergemeenschap of over deze vragenlijst?	

Na afronden vragenlijst:

Hartelijk dank voor je medewerking aan dit onderzoek! Je kunt nu afsluiten.

Bijlage 3: Leidraad groepsinterview studenten

Uit iedere leergemeenschap zijn twee á drie studenten, die niet participeerden in de sessies, gevraagd om deel te nemen aan onderstaand groepsinterview.

Doel:

We gaan met studenten van de deelnemende opleidingen in gesprek over sociale binding door middel van online en blended leergemeenschappen. Hierdoor krijgen we meer kwalitatieve duiding bij de resultaten van de experimenten. Het groepsinterview geeft de onderzoekers de mogelijkheid om door te vragen op de aspecten die voor studenten het verschil maakten op het gebied van sociale binding in hun leergemeenschap.

Aanpak:

- De studenten ondertekenen vooraf een informed consent-formulier.
- Indien dit organisatorisch haalbaar is wordt er één interview per hogeschool afgenomen. Tijdens dit groepsinterview worden studenten uit de verschillende experimenten gezamenlijk bevroegd.
- Bij ieder interview zijn twee onderzoekers aanwezig. De onderzoeker van de eigen hogeschool neemt het interview af en fungeert als gespreksleider. De tweede onderzoeker maakt aantekeningen om de gesprekken vast te leggen. Ook wordt er als back-up een opname gemaakt.
- Het interview is semigestructureerd.
- De onderzoekers gebruiken de ontwerpprincipes als kader om door te vragen en om te analyseren na de gesprekken.
- Duur interview: 45-60 minuten.

Interview:

- De studenten maken kort kennis met elkaar.
- De onderzoeker introduceert het onderzoek en de onderzoeksvraag. Ook worden de begrippen sociale binding en leergemeenschap gedefinieerd, zodat voor de studenten helder is waar ze op bevroegd worden.
- De onderzoekers leggen de studenten de volgende vragen voor:
 - a. In hoeverre heb je sociale binding met je groep ervaren?
 - Waar zat hem dat in? Kun je een voorbeeld geven?
 - Wat was het moment dat je dacht: hier voel ik me thuis, of juist niet?
 - b. Wat maakt dat je veel/weinig sociale binding hebt ervaren?
 - Welke activiteiten droegen hier bijvoorbeeld aan bij of heb je gemist?

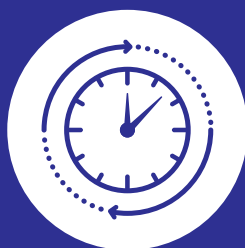
- c. In hoeverre heeft de sociale binding bijgedragen aan jouw studieplezier en bijvoorbeeld meegespeeld in de beslissing om de opleiding voort te zetten?
- d. Wat verwacht je van je docent m.b.t het stimuleren van sociale binding binnen de leergemeenschap?
 - Kun je een voorbeeld geven?
- e. Wat beschouw je als je eigen rol en die van je medestudenten m.b.t. het stimuleren van sociale binding binnen de leergemeenschap?
 - Welke invloed heb je zelf en waar heb je geen invloed op?
- f. Welke mogelijkheden zie je om de sociale binding in de leergemeenschap nog verder te verbeteren?
 - Kun je een voorbeeld geven?
- g. Welke (ICT-)tools zijn gebruikt en wat vond je hiervan?
- h. Heb je nog suggesties van de inzet van (ICT-)tools die kunnen helpen bij het creëren van sociale binding binnen een leergemeenschap?
 - Kun je een voorbeeld geven?
- i. Kijkend naar de toekomst: hoe denk je dat het onderwijs er post-corona uit gaat zien en wat zou je graag willen?
- j. Wat wil je verder nog kwijt over dit onderwerp?

Eindnoten

- 1 Bielaczyc & Collins (1999). Learning Communities in Classrooms: A Reconceptualization of Educational Practice
- 2 Heaton-Shrestha, May & Burke (2009). Student retention in higher education: what role for virtual learning environments?
- 3 Ritter, Polnick, Fink & Oescher (2010). Classroom learning communities in educational leadership: A comparison study of three delivery options.
- 4 Rovai (2002). Building sense of community at a distance.
- 5 Rovai & Jordan (2004). Blended learning and sense of community: A comparative analysis with traditional and fully online graduate courses.
- 6 Tinto (2003). Learning better together: The impact of learning communities on student success.
- 7 Van Ginkel, Van Eijl, Pilot & Zubizarreta (2012). Building a vibrant honors community among commuter students.
- 8 Wilson, Ludwig-Hardman, Thornam & Dunlap (2004). Bounded community: Designing and facilitating learning communities in formal courses.
- 9 Wighting, Liu & Rovai (2008). Distinguishing sense of community and motivation characteristics between online and traditional college students.
- 10 Fiock (2020). Designing a community of inquiry in online courses.
- 11 Zuidersma, J. (2012). Wederkerigheidspatronen in regionale samenwerkingsverbanden.
- 12 Ofman, D. (2017). Bezieling en kwaliteit in organisaties. Utrecht: Kosmos Uitgevers.
- 13 Velthuis, C. (2019). Literatuurstuk over communities (vanuit SOM werkzame principes onderzoek).
- 14 McMillan en Chavis (1986). Sense of community: a definition and theory. Journal of Community Psychology, volume 14, issue 1, p 6-23 (1986)
- 15 Abfalter, Zaglia & Mueller (2012). Sense of virtual community: A follow up on its measurement.
- 16 Sjoer, Harn & Biemans (2020). Sustaining professional learning communities.
- 17 Zuidersma, J. (2019). Lectorale rede Jelly Zuidersma: Wederkerigheid in leernetwerken.
- 18 Fransen, J. (2020). Teaching, learning & technology. Naar maatwerk in toekomstgericht onderwijs.
- 19 Maor (2003). The teacher's role in developing interaction and reflection in an online learning community.
- 20 Blackmore (editor) (2010). Social learning systems and communities of practices .
- 21 Daniel, Schwier & McCalla (2003). Social Capital in Virtual Learning Communities and Distributed Communities of Practice .
- 22 Biesta (2014). Het prachtige risico van het onderwijs.
- 23 Filius, R. (2020). Goede instructies essentieel bij peer feedback.
- 24 Rovai, Wighting & Lucking (2004). The Classroom and School Community Inventory: Development, refinement, and validation of a self-report measure for educational research.
- 25 Bijlsma, E.Y., Nuland, M. van, Koster, A.S., & Meijerman, I. (2017). Rovai's classroom community scale in Dutch as a reliable measure of sense of community in the Utrecht Bachelor of Pharmacie programma.

Het Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT is een vierjarig programma van SURF, Vereniging Hogescholen en de VSNU dat inzet op het samenbrengen van initiatieven, kennis en ervaringen en snel en concreet aan de slag gaan met kansen voor het hoger onderwijs. Dit gebeurt in acht verschillende 'zones'. In de versnellingszone Flexibilisering werken zeventien instellingen samen aan thema's rond flexibilisering van het hoger onderwijs.

Meer informatie en onze publicaties vind je op
www.versnellingsplan.nl